

TARTU ÜLIKOOL

Pärnu kolledž

Turismiosakond

Liisa Tang

**KULTUURITURISMI POTENTIAALI
ARENDAMINE LAHEMAA
RAHVUSPARGIS**

Diplomitöö

Juhendaja: Heli Müristaja

Pärnu 2013

Soovitan suunata kaitsmisele

(juhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud “.....” 2013. a.

TÜ Pärnu kolledži turismiosakonna juhataja

Heli Müristaja

Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Kultuuriturismi teoreetiline käsitlus	5
1.1. Kultuuriturismi olemus ja areng	5
1.2. Kultuurituristi määratlus	12
1.3. Kultuuriturismitooted ja –atraktsioonid	16
2. Lahemaa rahvusparki kultuuriturismi potentsiaali hindamine ja arendamine	22
2.1. Uuringute meetod, valim ja korraldus	22
2.2. Teiseste andmete analüüs	24
2.3. Poolstruktureeritud intervjuude analüüs	32
2.4. Uuringute tulemuste võrdlus, järeldused ja ettepanekud	39
Kokkuvõte	44
Viidatud allikad	46
Lisad	50
Lisa 1. Poolstruktureeritud individuaalintervjuu küsimustik	50
Lisa 2. Teiseste andmete pakkumise analüüsi andmed	52
Lisa 3. Lahemaa rahvusparki geograafiline iseloomustus	59
Lisa 4. Lahemaa rahvusparki õpperajad	60
Summary	61

SISSEJUHATUS

Kultuuriturism on üks kiiremini arenevaid turismivorme maailmas. Turistid reisivad järjest enam kultuurilistel motiividel, soovides, et reis sisaldaks nii hariduslikke kui meelelahutuslikke elemente. Inimesed soovivad kogeda teisi kultuure, suhelda sihtkohas elavate inimestega ning näha nende elulaadi.

Lahemaa rahvuspark on Eesti vanim ja suurim kaitseala ning üks tähtsamaid Euroopa metsakaitsealasid. Lahemaa on loodud Põhja-Eestile iseloomuliku looduse ja kultuuripärandi säilitamiseks, uurimiseks ja tutvustamiseks. Lisaks looduspärandile on kaitse all paljud ajaloo-, arhitektuuri- ja kultuurimälestised.

Lahemaa rahvuspargis on kultuuriturism tihedalt seotud loodusturismiga. Näiteks rahvausundis pühaks peetud hiieniinesalud ja lohukivid kuuluvad nii kultuuri- kui looduspärandi alla. Seetõttu on käesolevas lõputöös vähemal määral käsitletud neid loodusturismi elemente, mis hõlmavad endas ka kultuurilist tähtsust.

Kultuuripärandi tutvustamisega Lahemaa rahvuspargis tegelevad paljud ettevõtted. Probleem seisneb selles, et ettevõtted, mis tegelevad kultuuripärandi tutvustamisega, ei tugine ühisele eesmärgile ega tegevuskavale.

Käesoleva lõputöö eesmärgiks on analüüsida kultuuriturismi hetkeolukorda Lahemaa rahvuspargis ja esitada uuringute tulemustest lähtuvalt kultuuripärandi tutvustamisega tegelevatele ettevõtetele parendusettepanekuid kultuuriturismi arendamiseks piirkonnas.

Lõputöö eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised ülesanded:

1. kultuuriturismitooteid käsitlevate kirjandusallikate analüüs;
2. teiste andmete analüüs kasutades sisuanalüüsi lähtuvalt Zimmeri ja Grassmanni mudelist kultuuriturismi kontekstis;

3. poolstruktureeritud intervjuude ettevalmistamine ja läbiviimine Lahemaa kultuuripärandi tutvustajate seas ja uuringutulemuste analüüs;
4. uuringutest tulenevate parendusettepanekute esitamine.

Töö on jaotatud kaheks peatükiks, mis on omakorda jaotatud alapeatükkideks. Esimene peatükk keskendub kultuuriturismi kui turismivormi lahtiseletamisele. Antakse ülevaade kultuuriturismi olemusest ja arengust, kultuurituristi määratlustest ning kultuuriturismitoodetest ja -atraktsioonidest.

Teine peatükk annab ülevaate kahest läbiviidud uuringust. Esimene alapeatükk kirjeldab uuringus kasutatud meetodeid, valimit ja korraldust. Teises ja kolmandas alapeatükis antakse ülevaade vastavalt teiste andmete ja poolstruktureeritud intervjuude analüüsist. Neljandas alapeatükis viiakse läbi uuringute võrdlus, tehakse järeldused ning ettepanekud.

Töö koostamisel on tuginetud inglise- ja eestikeelsetele allikatele, mis kajastuvad viidatud allikate loetelus. Lõputööl on lisad, mis täiendavad töö sisu.

1. KULTUURITURISMI TEOREETILINE KÄSITLUS

1.1. Kultuuriturismi olemus ja areng

Mõistmaks, mis on kultuuriturism, tuleb kõigepealt lahti seletada, mis on kultuur. Kultuur on Williamsi (1983: 87) poolt nimetatud üheks kõige keerulisemaks sõnaks inglise keeles. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Haridus-, Teadus- ja Kultuuriorganisatsiooni (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* – UNESCO) definitsiooni kohaselt on kultuur ühiskonna või sotsiaalse grupi vaimsete, materiaalsete, intellektuaalsete ja emotsionaalsete tunnuste kogum, mis hõlmab lisaks kunstile ja kirjandusele ka elustiile, koos elamise viise, väärtuse süsteeme, traditsioone ja uskumusi (UNESCO Universal Declaration... 2001: 62).

Kultuur tuleneb ladinakeelsest sõnast „*cultura*“, mis on seotud kultusega. Kultuuri loetakse omandatud teadmisteks, mida inimesed kasutavad kogemuste tõlgendamiseks ja sotsiaalse käitumise genereerimiseks. Teadmised moodustavad väärtusi, loovad hoiakuid ja suhtumist ning mõjutavad käitumist. (Baltic Cultural Tourism... 2003: 14) Kultuuri peamisteks tunnusteks peetakse selle mitmetasandilist ja komplekset olemust, stabiilsust, kujunemist pika perioodi jooksul ja selle jagamist inimeste vahel, kes kuuluvad mingisse sotsiaalsesse gruppi või ühiskonda (Taras jt 2009: 358).

Kultuuriturismi defineerimise keerulisus oli 1991. aastal ATLASe (*Association for Tourism and Leisure Education*) ühendusele peamiseks stiimuliks luua kultuuriturismi uurimisprojekt (*Cultural Tourism Research Project*). Projekt on tegevuses olnud üle 20 aasta, andes liikmetele võimaluse uuringuid läbi viia neile sobival ajal (About the project 2013). Projekti raames loodi 1991. aastal nii protsessi- kui tootepõhine kultuuriturismi definitsioon. Tootepõhist tehnilist definitsiooni peeti vajalikuks

kultuuriturismi mõõtmise jaoks ning protsessipõhine kontseptuaalne definitsioon oli vajalik kirjeldamiseks kultuuriturismi kui tegevust. (Richards 1996: 23)

ATLASE ühenduse projekti raames loodud kultuuriturismi definitsioonid on järgmised (*Ibid.*: 24):

- protsessipõhine definitsioon: kultuuriturism on inimeste liikumine kultuuriatraktsioonide juurde, eemale nende tavapärasest elukohast, eesmärgiga koguda uut informatsiooni ja kogemusi, et rahuldada oma kultuurilisi vajadusi;
- tootepõhine definitsioon: kultuuriturism hõlmab kõiki inimeste liikumisi kindlate kultuuriatraktsioonide juurde, näiteks pärandikohad, kunstilised ja kultuurilised ilmingud, kunst ja draama, mis asuvad väljaspool nende tavapärasest elukohta.

Eelnimetatud definitsioonid sobivad kirjeldamiseks nii ühepäevakülastajaid kui ööbivaid turiste. Olulisim erinevus protsessi- ja tootepõhise definitsiooni vahel on see, et esimene definitsioon keskendub turistide motiividele sihtkoha külastamisel. Tootepõhine definitsioon keskendub inimestele, kes kultuuriatraktsioone külastavad, seevastu protsessipõhine definitsioon kirjeldab motiive ja tähendusi, mis on seotud kultuuriturismitegevustega. (Richards 1996: 22-24)

Kui tootepõhine definitsioon ei andnud eelmistele definitsioonidele uut lisaväärtust, siis protsessipõhine definitsioon on kultuuriturismi defineerimise läbimurdepunktiks. See identifitseeris kaks peamist kultuurimotiivi turismis: hariduse (ametliku ja mitteametliku õppimise element) ja uudsususe (autentsus ja ainulaadsus). Nende elementide identifitseerimine kultuuriturismis aitas tunnustada kultuuriturismi kui eraldiseisvat turismivormi. Lisaks võimaldas haridusliku tunnuse väljatoomine eristada kultuuriliselt motiveeritud reisimist teistest reisivormidest ning eristada kultuuriliselt motiveeritud turiste pooljuhuslikest turistidest, kes külastavad kultuuriatraktsioone. (Ivanovic 2008: 77)

Maailma Turismiorganisatsioon (*United Nations World Tourism Organization, UNWTO*) (1985: 131) defineerib kultuuriturismi keskendudes turisti reisimotiividele: Kultuuriturism hõlmab inimeste liikumisi eelkõige kultuurilistel motiividel, näiteks õppekäigud ja lavakunst ning muud kultuurisõidud, reisimine festivalidele ja teistele

kultuuriüritustele, kohtade ja monumentide külastused, sõidud looduse, folkloori ja kunsti tundmaõppimiseks.

Vastavalt ATLASe projekti kultuuriturismi kontseptuaalsele definitsioonile, seisneb kultuuriturismi ja teiste turismivormide erinevus õppimise funktsioonis. Kultuurituristid saavad omandada sihtkoha kultuuri ja saada uusi kogemusi, mis on selle kultuuriga seotud. Kultuuriturism ei ole vaid paikade ja monumentide külastamine, mis kipub olema traditsiooniline vaade kultuuriturismile, vaid sisaldab ka külastatava piirkonna eluviisi kogemist. Mõlemad tegevused hõlmavad uute teadmiste ja kogemuste omandamist. (Richards 2001: 7)

Seega põhineb kultuuriturism nii sihtkoha ja selle elanike mineviku ja oleviku ajalool ja pärandil, kui ka nende tänapäevastel eluviisidel. Zeppel ja Hall (1992, viidatud Smith 2003: 29 vahendusel) jagasid kultuuriturismi alaliikideks pärandi- ja kunstiturismi. Kunstiturismi loetakse pigem kaasaegsemaks fenomeniks, kuna see leiab aset valdavalt olevikus ja on vaieldavalt rohkem katsetuslik kui päranditurism. (Smith 2003: 30)

Kultuuriturismi keerulise defineerimise tõttu on lihtne kasutada samatähenduslikult termineid päranditurism (*heritage tourism*), kunstiturism (*arts tourism*), etniline turism (*ethnic tourism*) ja põlisrahvaste turism (*indigenous tourism*). Kuna eelnimetatud terminid on omavahel tihedalt seotud ja osaliselt kattuvad (*Ibid.*: 28), siis sellest tulenevalt on oluline kultuuriturismi kontekstis eristada mõisteid ja nende tähendusi.

Kultuuriturismi mõistmiseks on vajalik defineerida mõiste kultuuripärand – objektid, nähtused ja kultuuriruumid (nt miljööväärtuslikud maastikud), mida hinnatakse neile omistatud ajaloolise, teadusliku, kunstilise, sotsiaalse, tehnoloogilise, usundilise jm väärtuste tõttu. See mõiste hõlmab nii materiaalsed (nt ehitised, paikkonnad, artefaktid, raamatud, fotod, videod, arhivaalid) kui ka vaimset (nt uskumused, tavad, käsitööoskused, tehnoloogiad, muusika) pärandit, mida tajutakse paikkondliku, etnilise, religioosse vms identiteedi osana ja soovitakse seetõttu järgnevatele põlvkondadele edasi anda ehk pärandada. (Eesti kultuuripärandi hoidmise... 2008: 1)

Kultuuriturismist rääkides on oluline silmas pidada ka vaimset kultuuripärandit – tavad, esitus- ja väljendusvormid, teadmised, oskused ja nendega seotud tööriistad, esemed,

artefaktid ja kultuuriruumid, mida kogukonnad, rühmad ja mõnel juhul üksikisikud tunnustavad oma kultuuripärandi osana. Vaimset kultuuripärandit, mida antakse edasi põlvkonnalt põlvkonnale, loovad kogukonnad ja rühmad pidevalt uuesti, mõjutatuna oma keskkonnast, loodusest ja ajaloost, vaimne kultuuripärand annab neile identiteedi ja järjepidevuse tunde ning edendab seeläbi ka kultuurilist mitmekesisust ja inimeste loometegevust. (Vaimse kultuuripärandi kaitse... 2003)

Richards on välja toonud Euroopas levinud kultuuriturismi nišše, mis on seotud kultuuriturismi erinevate külgedega vastavalt turistide huvile või mida arendavad välja sihtkohad. Kõige olulisemateks kultuuriturismi niššideks on loometurism, haridusturism, toiduturism, religioosne turism, spirituaalne ja holistiline turism, heaolu- ja spaaturism, kultuurialane vabatahtlik turism ning rändeturism. (Impact of European... 2011: 26)

Kultuur on alati olnud üks peamisi reisimise mõjureid, mida tõendab *Grand Tour*'i areng alates 16. sajandist (Towner 1985, viidatud Ivanovic 2008: 30 vahendusel). *Grand Tour* oli kultuuriturismi peamiseks vormiks üle 200 aasta. Pärast seda muutus *Grand Tour*'i kontseptsioon. Towner on eristanud *Grand Tour*'i kaks peamist faasi, mis mängisid olulist rolli kultuuriturismi ajaloolises arengus. Need kaks eristuvat faasi on: 1) klassikaline *Grand Tour* ja 2) romantiline *Grand Tour*.

Klassikaline *Grand Tour* leidis aset 17. sajandil. Reisi eesmärgiks oli näha Vana-Kreeka ja Vana-Rooma antiikseid kultuurimälestisi. Romantiline *Grand Tour* sai alguse 18. sajandi esimeses pooles. Hariduse omandamine jäi tagaplaanile ning tähtsamaks muutus kohaliku kultuuri ja elu-olu kogemine. (Ivanovic 2008: 32-33) Klassikalisest *Grand Tour*'ist osavõtjad olid Inglise eliiti kuuluvad kõrgeltharitud noormehed. Romantilise *Grand Tour*'i reisijate puhul muutus haridus ja selle omandamine reisi vältel vähem oluliseks.

Grand Tour'i loeti omal ajal noorte meeste hariduse vältimatuks osaks. Tänapäevaks on see kujunenud ülemaailmseks massitrendiks, kus inimesed reisivad, et kogeda teisi kultuure. Siiski alles 1980. aastate algusest loetakse kultuuriturismi eraldiseisvaks puhketurismi vormiks. (Lord 1999: 2) See tähendab, et kultuuriturismi kui eristuva turismivormi tunnustamine võttis aega aastasadu.

Peale *Grand Tour*'i on kultuuriturismi arenemises oluliseks punktiks ka muuseumite loomine 19. sajandil. Esimesed muuseumid demonstreerisid inimintellektuaali ja tehnoloogilisi saavutusi. Muuseumite eksponaatide väljapanek märkis nende kultuurilist olulisust ja muuseum muutus kultuuriturismi arengu keskmeks. (Richards 1996: 6)

Teiseks oluliseks pidepunktiks oli 19. sajandi keskel Thomas Cook'i poolt loodud reisikorraldusettevõtte, mis pakkus inglastele reisipakette Itaaliasse ja Kreekasse. Thomas Cook'i esimesed reisipaketid keskendusid kultuurile, andes võimaluse valdavalt keskklassi kuuluvatel klientidel tutvuda Euroopa rikkaliku kultuuriga. (Richards 1996: 7) See märkis kultuuriturismi arengus olulist aega – mitte-eurooplastest rahvusvaheliste kultuurituristide teket (Ivanovic 2008: 35).

20. sajandil vaadeldi turismi ja kultuuri kui sihtkohtade kahte eraldiseisvat aspekti. Kultuurilisi ressursse vaadeldi sihtkoha kultuuripärandi osana, mis on suuresti seotud kohaliku kogukonna harimisega ja kultuurilise identiteedi loomise aluseks. Turismi vaadeldi kui vaba ajaga seotud tegevusi, mis ei ole seotud igapäevaelu ja kohaliku kultuuriga. Selline suhtumine muutus sajandi lõpus, kui kultuuriatraktsioonide seotus sihtkohtade külastamisega muutus ilmseks. (OECD 2009: 19)

Alates 1980ndatest on kultuuriturism läbinud kiire kasvu. Selle põhjuseks on inimeste kasvav huvi kunsti, kultuuri ja ajaloo vastu. Huvi suurenemist võimalik seletada demograafiliste, sotsiaalsete ja kultuuriliste muutustega. (Sigala, Leslie 2005: 27) Siiski ei loeta 20. sajandil kultuuri peamiseks reisimise mõjuriks – turism ongi kultuur (Urry 2002). Kui eelnevatel sajanditel reisiti kultuurilistel eesmärkidel, siis tänapäeval on kultuur reisi lahutamatuks osaks.

McKercheri ja du Cros' (2002: 6-8) kohaselt hõlmab kultuuriturism nelja elementi:

- turismi,
- kultuuripärandi väärtuste kasutust,
- kogemuste ja toodete tarbimist,
- turisti.

Esimeseks kultuuriturismi elemendiks on turism (*Ibid.*: 6). Kultuuriturism on turismivorm, mitte kultuuripärandi juhtimise vorm. Turismivormina peab

kultuuriturismiga alustamise otsus põhinema eelkõige ärilistel põhjustel. Alles seejärel muutuvad määravaks kultuuripärandi juhtimise põhjused. Turismitegevusena tõmbab see ligi külastajaid (või turiste), kes reisivad meelelahutuslikel eesmärkidel piiratud ajaperioodil ning kelle teadmised külastatavate atraktsioonide kohta võivad olla puudulikud. Edukad kultuuriturismitooted peavad olema loodud just sellist külastajatüüpi silmas pidades.

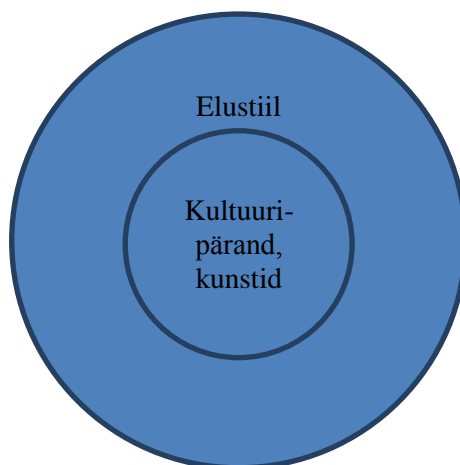
Teine kultuuriturismi element on kultuuripärandi väärtuste kasutamine. Kultuuriturismi alustaladeks on kogukonna või rahvuse kultuuripärandi väärtused. Rahvusvaheline mälestiste kaitse organisatsioon (*The International Council on Monuments and Sites – ICOMOS*) defineerib pärandit kui laia kontseptsiooni, mis hõlmab nii materiaalseid kui ka mittemateriaalseid väärtusi. Materiaalseteks väärtusteks on looduslikud ja kultuurilised keskkonnad, laiaulatuslikud maastikud ning ajaloolised kohad. Mittemateriaalseteks väärtusteks on kollektsioonid, möödunud ja kestvad kultuurilised tavad, teadmised ja elukogemused. (International Cultural Tourism... 1999: 1)

Kolmas kultuuriturismi element on kogemuste ja toodete tarbimine (McKercher, du Cros 2002: 7). Kultuurituristid tahavad tarbida suurt hulka kogemusi. Tarbimise hõlbustamiseks peavad kultuuripärandi väärtused olema muudetud kultuuriturismitoodeteks. Seda tehakse ümberkujundamisprotsessi kaudu, kus väärtuse potentsiaal muudetakse tooteks, mida turist saab tarbida. Kuigi ümberkujundamise protsess pole kõikide inimeste jaoks vastuvõetav, on see kultuuriturismitootede eduka arendamise ja jätkusuutliku juhtimise lahutamatuks osaks. Kultuuriturismitooted esindab väärtusi, mida on muudetud just turismi tarbimise jaoks.

Neljas kultuuriturismi element on turist (*Ibid.*: 8). Mitmed definitsioonid viitavad, et kultuurituristide peamisteks reisimotiivideks on õppimine, kogemused või eneseavastus. Teised tõdevad, et kultuuriturismis osalemise motiivid varieeruvad alates nendest turistidest, kes reisivad ainult või peamiselt kultuuriturismi jaoks või kultuurilistel põhjustel, lõpetades nendega, kelle osalemine kultuuriturismis on reisi juhuslik osa. Lisaks, informatsiooni tüüp, kvaliteet ja tõepärasus, mida turistid enne sihtkohta saabumist saavad, kujundab turistide ootused väärtuste kohta ja käitumise külastuse ajal. Kultuuriatraktsioone külastades ja reklaammaterjale lugedes on turistidel võimalik

leida endi ja ühiskonna vahel seos, mõjutades seeläbi oma identiteeditunnet ja arvamust sotsiaalse ühtekuuluvuse vastu (Hongliang, Bramwell 2008: 969).

Kultuuriturismi teeb unikaalseks fakt, et kultuurituristid tarbivad pärandit kui käegakatsutavaid tooteid, kuid ammutavad kultuurikogemusi kui tarbimisest tulenevaid mittemateriaalseid tulusid. See tähendab, et kultuuriturismitoote põhielement on kultuurituristidele pakutud kogemus, mitte käegakatsutav toode (vt joonis 1).



Joonis 1. Kultuuriturismi sisemine ja välimine ring. (Allikas: Ivanovic 2008: 298; autori koostatud)

Sisemisse ringi kuuluvad esmased kultuuriturismi elemendid, mis on jagatud kahte gruppi: kultuuripärand (mineviku artefaktid) ja kunstid (lava- ja kujutav kunst, kaasaegne arhitektuur ja kirjandus). Välimisse ringi kuuluvad teisesed kultuuriturismi elemendid, mis on samuti jagatud kaheks: elustiil (rahvusköök, folkloor, traditsioonid, uskumused) ja loominguline tööstus (meelelahutus, film, meedia, moedisain, veebi- ja graafiline disain). (*Ibid.*: 298) Sisemine ja välimine ring on järjest rohkem kattuvad ja kultuurituristi vaatepunktist moodustavad nad tihti terviku (UNWTO, ETC 2005: 3).

Kui varasemalt on turismi iseloomustatud kolme S-i mudeli põhjal (*Sun, Sea, Sand*), siis kaasaegset turismi iseloomustatakse kolme E põhjal (*Entertainment, Excitement, Education*). Kultuuriturismi võib samuti defineerida kolme E mudeli põhjal. (Kruczek 2010: 144) Turistide jaoks on järjest olulisemaks muutunud aktiivne puhkus, mis on ühtlasi nii hariv kui meelelahutuslik.

Tänapäeval on tekkinud uus kultuuriturismi alaliik – multikultuurne turism. Seda võib kirjeldada kui kultuuriturismi, mille eesmärk on kogeda mitut kultuuri ühes reisisihtkohas. Kuna tegemist on suhteliselt uue kontseptsiooniga, siis ei tea paljud riigid multikultuursest turismist. Seega võivad riigid või sihtkohad end reklaamida kultuuriturismi sihtkohana, kuid tegelikult on sihtkohas võimalik kogeda mitut erinevat kultuuri. (Phua jt 2012: 1255) Lahemaal on võimalik kogeda nii baltisaksa kultuuri, mida esindavad Sagadi, Vihula ja Palmse mõisad, kui ka talupojakultuuri, millega on võimalik tutvuda kohalikes külates.

Kultuuriturism on arenenud sajandite jooksul, kuid alles mõned aastakümned tagasi hakati seda tunnustama kui eraldiseisvat turismi vormi. Kultuuriturism on mitmeid tunnuseid hõlmav mõiste, mida on keeruline defineerida. Selle paremaks mõistmiseks tuleb teada, kes on kultuuriturismi tarbijad.

1.2. Kultuurituristi määratlus

Järjest enam turiste saab liigitada erihuvidega reisijate alla, kelle jaoks kunst, pärand ja / või muud kultuuritegevused on reisimise peamiseks eesmärgiks. Need reisijad on kultuurituristid, kes tahavad rikastada oma elu uute reisikogemustega. Kultuurituristid on enamasti jõukad haritud noored, kes huvituvad reisidest, mille jooksul saab uusi teadmisi omandada. (Cultural heritage visitor... 2013)

Bywater (1993, viidatud Smith 2003: 31 kaudu) eristas kultuuriliselt motiveeritud (*culturally motivated*), kultuuriliselt inspireeritud (*culturally inspired*) ja kultuuriliselt kiindunud (*culturally attracted*) kultuurituriste.

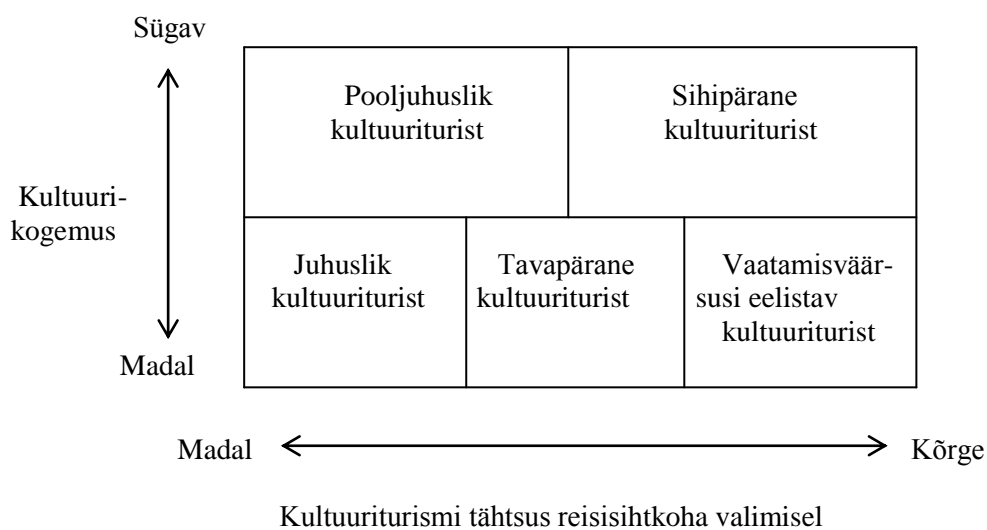
Kultuuriliselt motiveeritud turistid esindavad väikest (umbes 5% kõikidest turistidest), kuid kaubanduslikult soositud turusegmenti, kuna nad kalduvad olema sihtkohta kiindunud peamiselt kultuurilistel põhjustel. Nad on üldiselt suure sissetulekuga kõrgharidusega naissoost külastajad, kes veedavad sihtkohas mitu päeva, näiteks Salzburgi muusikafestivali külastajad. (Bywater 1993: 42, viidatud Smith 2003: 31-32 vahendusel)

Kultuuriliselt inspireeritud külastajad, mis moodustavad kuni 1/3 kõikidest turistidest, on kiindunud rahvusvaheliselt tunnustatud kultuuri- ja pärandikohtadesse, nagu Veneetsia,

Versailles, või üritustesse. Kultuuriliselt inspireeritud külastajad kalduvad külastama oma unistuste atraktsiooni vaid korra elus. (Bywater 1993: 42, viidatud Douglas jt 2001: 118 vahendusel)

Kultuuriliselt kiindunud külastajad moodustavad kuni ⅓ kõikidest turistidest. Need turistid ei vali sihtkohta kultuurilistel põhjustel, kuid siiski soovivad, et sihtkohas oleks kultuuriatraktsioone, mida nad saaksid külastada. (Bywater 1993: 42, viidatud Smith 2003: 32 vahendusel)

McKercher ja du Cros (2002: 140) on kultuurituristid liigitanud viide kategooriasse. Alljärgnev joonis 2 kujutab kultuurituristide erinevaid tüüpe vastavalt saadava kultuurikogemuse sügavusele ja kultuuriturismi osatähtsusele reisisihtkoha valimisel. Horisontaalsel teljel on kujutatud kultuuriturismi tähtsust reisisihtkoha valimisel, mis võib olla kas kõrge või madal. Vertikaalsel teljel on kujutatud kultuurikogemust, mis võib olla kas sügav või madal.



Joonis 2. Kultuurituristi tüpologia (Allikas: McKercher, du Cros 2002: 140; autori koostatud).

Joonisel välja toodud kultuurituristide definitsioonid on järgnevad: (*Ibid.*: 144):

- sihipärane kultuuriturist (*purposeful cultural tourist*) – kultuuriturism on sihtkoha külastamisel peamiseks motiiviks ja turist saab sügava kultuurilise kogemuse.

- vaatamisväärsusi eelistav kultuuriturist (*sightseeing cultural tourist*) – kultuuriturism on sihtkoha külastamisel peamine või oluline motiiv, kuid saadav kultuuriline kogemus on pinnapealsem.
- pooljuhuslik kultuuriturist (*serendipitous cultural tourist*) – turist, kes ei reisi kultuuriturismiga seotud põhjustel, kuid kes pärast pooljuhuslikku osalemist kultuuriturismis saab sügava kultuurilise kogemuse.
- tavapärase kultuuriturist (*casual cultural tourist*) – kultuuriturism on sihtkoha külastamisel nõrk motiiv ja saadav kogemus on pealiskaudne.
- juhuslik kultuuriturist (*incidental cultural tourist*) – turist, kes ei reisi kultuurilistel eesmärkidel, kuid sellest hoolimata osaleb juhuslikult mõnes kultuuriturismiga seotud tegevuses ja saab pealiskaudse kogemuse.

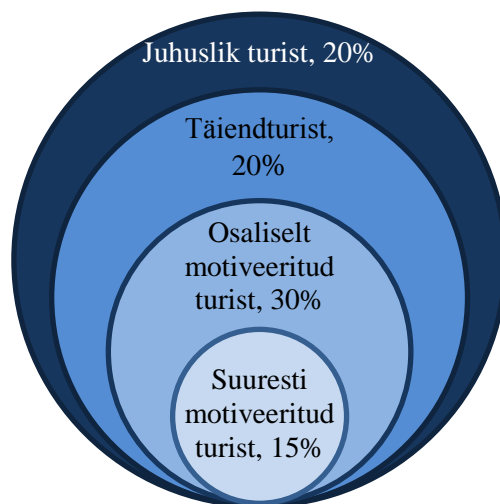
Kõiki eelnimetatud viite tüüpi kultuurituriste on võimalik leida igal kellaajal kõikides reisisihtkohtades. Turistitüüpide struktuur varieerub sihtkohati sõltuvalt sihtkohast endast, atraktsioonidest, mida sihtkohas külastatakse ja kultuurituristi päritolust. Üleüldine teadlikkus sihtkohast ja selle maine kultuuriturismi sihtkohana mõjutab, millist tüüpi kultuuriturist sihtkohta külastab. (McKercher, du Cros 2002: 144)

Gail D. Lord on kultuurituristid jaotanud nelja kategooriasse (vt joonis 3). Lord'i sõnul moodustavad suuresti motiveeritud (*greatly motivated*) kultuurituristid turistide seas väikseima osa, umbes 15%. Need on inimesed, kes reisivad sihtkohta kindla eesmärgiga kogeda piirkonna kultuuri ja pärandit, näiteks muuseume, kultuurfestivale ja teatrietendusi. (Lord 1999.: 9)

Teine grupp, osaliselt motiveeritud (*motivated in part*) kultuurituristid, reisivad nii sihtkoha kultuuripärandi kui muude põhjuste pärast, nagu näiteks sugulaste külastamine. See grupp on suurim, umbes 30% turistidest. (*Ibid.*: 9)

Kolmanda grupi moodustavad kultuurituristid, kelle jaoks kultuur on sihtkoha külastusele täienduseks (*adjunct*). Nad moodustavad umbes 20% kõikidest turistidest. Nad on sihtkoha külastamisel motiveeritud peamiselt muude faktorite tõttu, nagu näiteks rannakuurordis puhkamine ja spordiürituse külastamine, kuid samas planeerivad piirkonnas viibides külastada ka kultuurilisi paiku. (*Ibid.*: 9)

Juhuslikud (*accidental*) kultuurituristid moodustavad 20% turistidest. Nendel inimestel ei ole plaanis külastada ajaloolist kohta või kultuuriüritust, kuid võivad juhuslikult, näiteks kaaslaste surve all sinna siiski sattuda. Umbes 15% turistidest ei külastaks kultuuriturismi vaatamisväärsusi või üritusi mitte mingil juhul. (Lord 1999: 9)



Joonis 3. Kultuurituristide tüpoloogia. (Allikas: Lord 1999: 9; autori koostatud)

Tabelis 1 on välja toodud kultuurituristide tüübid ning nende peamised huvid ja motiivid reisimisel. Tabelist nähtub, et kultuurituristid on väga erinevate huvidega, näiteks maapiirkonna kultuuriturist on huvitatud loodusest ja külakultuurist, samas populaarkultuurihuviline turist huvitub pigem ostukeskustest, teemaparkidest ja disainimuuseumidest.

Tabel 1. Kultuurituristide tüpoloogia (Allikas: Smith 2003: 35; autori koostatud)

Kultuurituristi tüüp	Tüüpilised külastuskohad, huvikohad
Päranditurist	Lossid, paleed, arheoloogilised paigad, monumendid, arhitektuur, muuseumid, religioossed kohad
Kunstiturist	Teatrietendused, kontserdid, galeriid, kirjanduslikud paigad, festivalid, karnevalid, üritused
Loominguline turist	Fotograafia, maalimine, savist voolimine, käsitöö, keelte õppimine
Linna kultuuriturist	Ajaloolised linnad, uuendatud tööstuslinnad, rannajoone arendused, kunsti ja pärandiga seotud atraktsioonid, ostlemine, ööelu
Maapiirkonna kultuuriturist	Küla- ja taluturism, ökomuuseumid, kultuurilised maastikud, rahvuspargid, veinirajad
Pärismaine, kohalik kultuuriturist	Matkamine, kunst ja käsitöö, kultuurietendused, külastused kultuurikeskustesse, festivalid
Populaarkultuurihuviline turist	Teemapargid ja temaatilised atraktsioonid, ostukeskused, popkontserdid, spordiüritused, meedia ja filmivõttepaigad, tööstuspärandipaigad, muuseumid

Smithi (2003: 35-37) kohaselt on kultuurituristid huvitatud reisimisest, olles kohalike elanikega suhtlemisel siirad, võivad omada idealiseeritud ootusi kohtade ja inimeste suhtes. Kultuurituristid soovivad erineda massist, kogeda ehtsaid ja reaalseid kultuurielamusi ning põlgavad esindatust ja jäljendatust. Reisimises näevad kultuurituristid võimalust enese täiendamiseks ja arenemiseks.

Kultuurituriste on võimalik liigitada mitmete erinevate tunnuste alusel. Sellest lähtuvalt on kultuurituristi definitsioon samuti erinev ja mitmeti mõistetav. Selleks, et pakkuda kõikidele kultuurituristidele kvaliteetset ja ootuspärast teenust või toodet, tuleb kultuuripärandi pakkujatel olla kursis kultuurituristide vajaduste ja eelistustega.

1.3. Kultuuriturismitooted ja –atraktsioonid

Turismitoode on terviklik külastuselamus, mis koosneb erinevatest toodetest ja teenustest, mida külastaja oma reisi ajal tarbib. Turismitoode tugineb füüsilistele, emotsionaalsetele ja elamuslikele elementidele ning viisile, kuidas neid külastajale pakutakse. Turismitoode põhineb puhtal keskkonnal, kohaliku kultuuri ja kogukonna positiivsel esitlemisel ning pakub külastajale midagi unikaalset – identiteeti, mis erineb konkurentidest. Turismitoote kvaliteedi kujundab klienditeekonna terviklik kvaliteet. (Eesti riiklik turismiarenduskava... 2006)

Kultuuriturismitraksioonide tüpoloogia on mitmekesine ja potentsiaalselt väga ulatuslik, sõltudes kategoriseerimise astmest ja nõutud detailsusest. Sisuliselt peavad kultuuriatraksioonid tegutsema sihtkoha loomuliku võime piires, et tagada sihtkoha ja selle turismi jätkusuutlik areng. Võtmeküsimuseks on hoolikas ja läbimõeldud planeerimine, kus kultuuriturismi ei kohelda isolatsioonis ülejäänud kohalikust majandusest ja kogukonnast. (Sigala, Leslie 2005: 54-68)

Suur kultuuriturismitraksioonide varieeruvus teeb keeruliseks lihtsa tüpoloogia või kontseptuaalse raamistiku loomise, mis hõlmaks atraktsioonide mitmekesisust ja samaaegselt looks ühiseid jooni, mis seob need elemendid kokku (Richards 2001: 22).

Kultuuriturismitoode hõlmab erinevaid väärtuseid, mis köidavad turistide tähelepanu eelkõige teatud ainulaadsuse ja erakordsusega. Sellised väärtused võivad olla nii materiaalsed kui mittemateriaalsed, olles seotud nii mineviku kui tänapäevaga.

Väärtused on näiteks ajaloolised monumendid, muuseumid, arhitektuur, folkloor, legendid ja jutustused erinevate piirkondade või elanike kohta. Turistidel on võimalik kultuuriturismitoodete hulgast valida endale sobivaim, et tagada rahulolu reisiga. (Niemczyk 2013: 25)

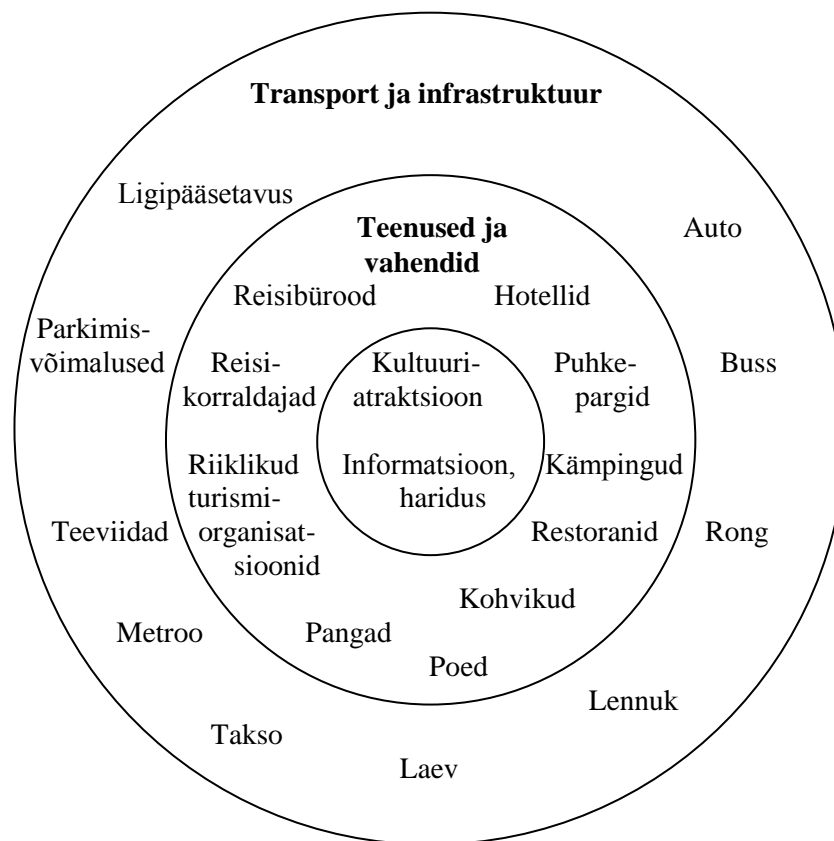
Sigala ja Leslie kohaselt (2005: 29-30) ei ole kultuuriturismi atraktsioon ise turismitoode, vaid selleks peab atraktsioon koosnema mitmetest erinevatest teenustest ja toodetest. Turismitoote definitsiooni kohaselt, kus turismitoode koosneb atraktsioonist, majutusest ja transpordist, koosneb kultuuriturismitoode mitmetest elementidest, mida saab jagada põhi- ja lisatoodeteks (vt joonis 4).

Põhitooted on kultuuriatraktsioonid (monumendid, muuseumid, kultuuriüritused) ja lisaks tootega seotud kindlad kultuuriturismi teenused, näiteks giidi poolt läbiviidud ekskursiooni ajal omandatud informatsioon ja hariduslikud elemendid. Lisatooted on üldised turismitoote elemendid, mis võivad olla kultuuriatraktsioonist eraldi või sellesse lisatud. Lisatooted jagunevad kaheks. (*Ibid.*: 29)

Esimesed lisatooted on üldised turismiteenused ja vahendid, mis on osutatud järgnevate osapoolte poolt (*Ibid.*: 29):

- turismiorganisatsioonid ja reisivahendajad: riiklikud turismiorganisatsioonid, reisibürood, reisikorraldajad;
- esmased turismiettevõtted (firmad, kelle põhiettevõtte on turismisektoris ja põhiklientideks on turistid): hotellid, puhkepargid, kämpingud;
- teisesed turismiettevõtted (firmad, kes teenindavad eelkõige kohalikku elanikkonda, kuid teenindavad ka turiste): toitlustus (restoranid, kohvikud), jaemüük (poed, pangad).

Teisteks lisatoodeteks (*Ibid.*: 29) on transport ja infrastruktuur, hõlmates ligipääsetavust (kas iseseisvalt või ühistranspordiga), teeviitasid ja parkimisvõimalusi. Samuti on lisatoodeteks era- ja ühistranspordivahendid, näiteks auto, buss, rong, lennuk, laev, takso ja metroo.



Joonis 4. Kultuuriturismitoode (Allikas: Sigala, Leslie 2005: 30; autori koostatud)

Richardsi kohaselt (2007: 150-152) on võimalik kultuuriatraktsioonideks arendada järgnevaid ressursse:

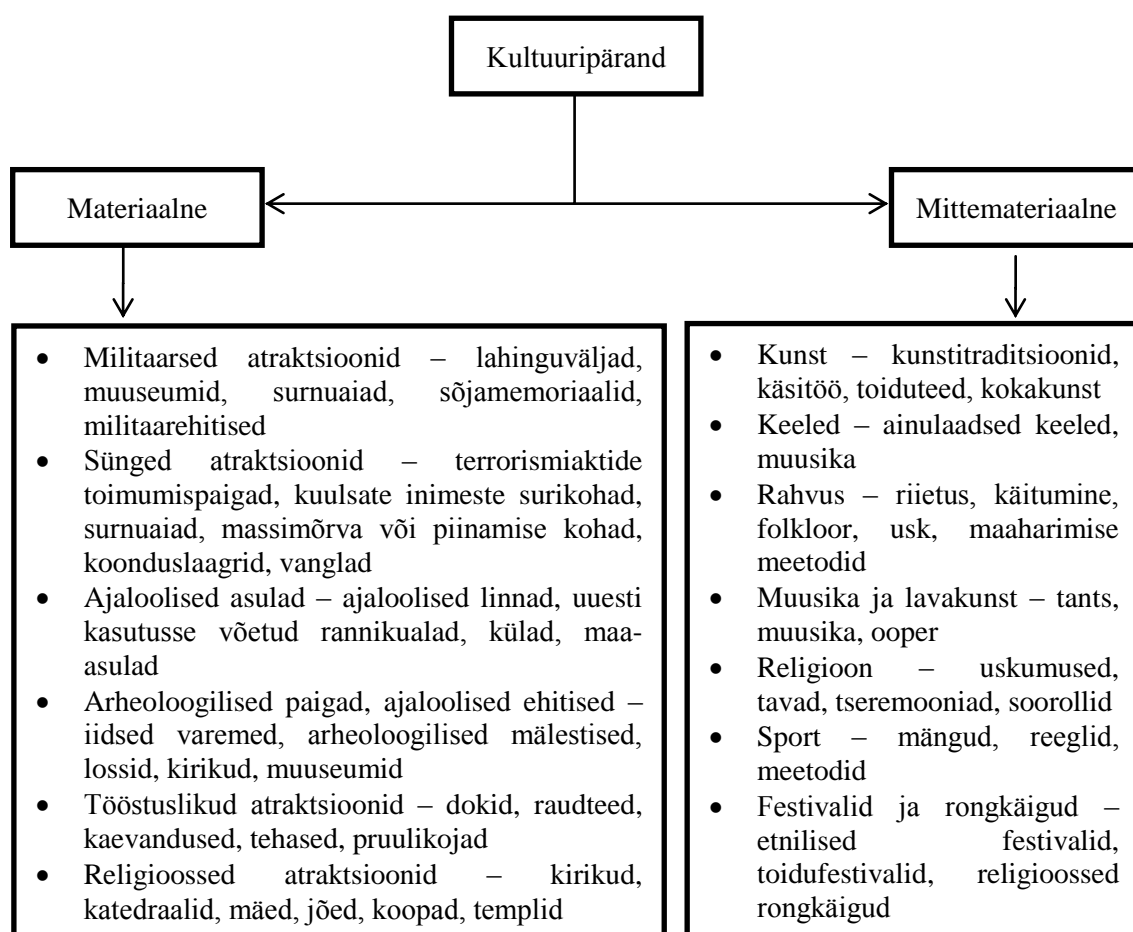
- monumendid – kultuuriturismi põhielemendid, näiteks katedraalid, mošeed, avalikud paigad jne. Neist võivad kujuneda ülemaailmse tähtsusega atraktsioonid. Sihtkohad kasutavad neid vaatamisväärsusi oma turustamiseks, luues nendest atraktsioonidest põhisümboli;
- muuseumid ja kunstigaleriid – kõige olulisemad kultuuriturismi atraktsioonid, mida külastavad üle 50% kõikidest kultuurituristidest;
- suured kultuurinäitused – eelneva kahe atraktsiooni kombinatsioon, näiteks näitused, mis toimuvad igal aastal erinevas kohas;
- kultuurimaastikud ja loodus – alad, mis on märgitud looduslike põhitunnuste põhjal;
- UNESCO maailma kultuuripärandi nimistusse kuuluvad vaatamisväärsused – 1972. aastal loodud nimistu hõlmas esialgu vaid üksikuid monumente, hiljem lisati nimistusse ka linnu ja integreeritud gruppe keskkondliku, ajaloolis-usulise või arheoloogilise osaga;

- kultuurilised marsruudid – rikastavad kultuuriturismi, tutvustades kohalikku ajalugu ja vaatamisväärsusi;
- keeleõpe – geograafilistes piirkondades on võimalik keelt õppida selle kultuurilises kontekstis;
- looduspargid – nende eesmärk on maapiirkonna arheoloogilise pärandi säilitamine;
- kultuuripärand (*cultural legacy*) – hõlmab erinevaid väärtusi, kaitstes, säilitades ja levitades kultuuripärandit (*cultural heritage*);
- populaarsemad pidustused – rahvusliku tähtsusega traditsioonid, mis on muutunud nii populaarseteks, et neid saab lugeda kultuuriturismitoodeteks;
- festivalid – mitmekesised ja kindlale teemale keskendunud üritused, mis on seotud näiteks muusika, kino, teatrifestivalidega;
- etnograafiline ja kulinaarne pärand – kohalik käsitöö, piirkondlikud rahvariided ja / või traditsiooniline toit, mis aitavad riigisiselt piirkondi ja traditsioone eristada;
- tööstuspärand – vaatamisväärsused, mis asuvad tööstusrevolutsiooni ajast pärinevates sihtkohtades. Tänapäeval muutuvad need järjest olulisemateks kultuuriatraktsioonideks, sest varajasi tööstustegevusi püütakse taastada, et näidata kaasaegse ühiskonna päritolu;
- linnad – need on kultuuriturismi arendamise keskusteks, kuna hõlmavad elemente, mis lubavad pakutavate kultuuriturismiatraktsioonide laiendamist ilma suurte sekkumisteta.

McKercheri ja du Cros (2002: 127) kohaselt on võimalik kultuuripärandi väärtust muuta kultuuriturismitoodeks mitmete tegevuste põhjal. Kõigepealt tuleb jutustada lugu – loo rääkimine muudab selle oluliseks ning tekitab külalistes huvi. Lisaks saab külastaja aru, kuidas toodet kasutada või tõlgendada. Teiseks tuleb toode „ellu äratada“. Kogemuse elamuslikkus ja nauditavus tekitab külastajas soovi atraktsiooni juures kauem viibida, mis omakorda suurendab tarbimist. Kolmandaks tuleb teha kogemus interaktiivseks. Kultuuriturismi atraktsioonide, näiteks muuseumide, festivalide, ajalooliste ja kultuuriliste paikade ning kunstikeskuste külastus peaks julgustama turisti osavõttu. Neljandaks tuleb teha kogemus turisti jaoks oluliseks. Tähelepanu tuleb pöörata külastajale, kellele atraktsioonidest räägitakse. Kultuuriturismi atraktsioonid on eelkõige turismitooted, ja tooted eksisteerivad selleks, et rahuldada kasutajate vajadusi ja

nõudmisi. Seetõttu peab külastajal olema võimalik atraktsiooni ja enda vahel leida seoseid ehk isiklik kogemus. Viimase tegevusena tuleb keskenduda kvaliteedile ja autentsusele. Kultuurituristid on kultuurialaselt teadlikud ja kogunud ning toode peab vastama nende ootustele.

Timothy (2011: 49) on kultuuripärandi jaotanud kaheks: käegakatsutavaks ja mittemateriaalseks (vt joonis 5).



Joonis 5. Kultuuriatraktsioonide tüpoloogia (Allikas: Timothy 2011: 49; autori koostatud)

Ivanovic (2008: 113) on kultuuriatraktsioonid jaganud kaheks. Inimese poolt ehitatud atraktsioone, mis ei ole otseselt turistide jaoks loodud, nimetatakse kultuuripärandi atraktsioonideks. Need on katedraalid, kirikud, lossid, kindlused, monumendid, arheoloogilised paigad, ajaloolised aiad, tööstuspärandipaigad, raudteed ja laevad. Teine grupp on inimese poolt ehitatud atraktsioonid, mis on loodud turistide

jaoks. Need on teemapargid, lõbustuspargid, loomaaiad, spaad, muuseumid, kultuuri- ja etnilised külad, kasiinod ja piknikupaigad.

Piirkondlikke kultuuriturismitooteid arendatakse turismi- ja kultuurisektori vahelise koostöö suurendamiseks ja piirkonna maine parendamiseks. Lisaks aitavad piirkondlikud kultuuriturismitooted kindlustada, et turistid külastaksid ühes piirkonnas mitmeid erinevaid sihtkohti. Selleks luuakse turistide jaoks atraktiivseid ja huvipakkuvaid kultuurimarsruute, tematiseeritud tooteid ja kultuuriüritusi. (OECD 2009: 52-53)

Minevikus valitses kultuuriturismis kõrgkultuur, mis hõlmas muuseume, kunstigaleriisid ja monumente. Need elemendid olid paljudes sihtkohtades olulisimateks vaatamisväärsusteks. Üha rohkem väldivad turistid massiturismi kultuurilisi huviväärsusi, eelistades külastada väiksemaid kohti, mida teised kultuurituristid pole veel leidnud. Sellised kohad on kohalikku toitu pakkuvad restoranid, värsket toorainet müüvad turud ja laadad. Kõrgkultuur võib ligi tõmmata massi kultuuriturismi, kuid igapäevakultuur on teadliku kultuuri- ja loometuristi eelistuseks sihtkoha külastamisel. (Wurzburger 2010: 82)

Kultuuriturismitooteid ja -atraksioone on võimalik kategoriseerida erinevate tunnuste põhjal. Siiski võib lugeda valdavalt kõiki tooteid ja teenuseid, mis tutvustavad kohalikku kultuuri, traditsioone ja eluolu, kultuuriturismiatraksioonideks.

2. LAHEMAA RAHVUSPARGI KULTUURITURISMI POTENTSIAALI HINDAMINE JA ARENDAMINE

2.1. Uuringute meetod, valim ja korraldus

Kultuuripärandi tutvustamisega Lahemaa rahvuspargis tegelevad paljud ettevõtted. Probleem seisneb selles, et ettevõtted, mis tegelevad kultuuripärandi tutvustamisega, ei tugine ühisele eesmärgile ega tegevuskavale.

Käesoleva lõputöö eesmärgiks on analüüsida kultuuriturismi hetkeolukorda Lahemaa rahvuspargis ja esitada uuringute tulemustest lähtuvalt kultuuripärandi tutvustamisega tegelevatele ettevõtetele parendusettepanekuid kultuuriturismi arendamiseks piirkonnas.

Autor viis läbi kaks uuringut. Esimese uuringuna viidi läbi teiseste andmete analüüs ja seejärel tehti Lahemaa kultuuripärandi tutvustajatega poolstruktureeritud individuaalintervjuud.

Teiseste andmete uuringu toimumisaeg oli 25.02.13-20.04.13. Uuringu eesmärgiks oli hinnata kultuuriturismi soodustavaid faktoreid, hetkeolukorda ja tulevikuperspektiive Lahemaa rahvuspargis. Teiseste andmete analüüsi andmed valiti vastavalt Zimmeri ja Grassmanni (1996) mudelile, mis on suunatud Euroopa maapiirkondadele ja väikeettevõtetele. Seetõttu on see mudel sobilik Lahemaa rahvuspargi kultuuriturismi potentsiaali hindamiseks. Andmete valikul keskenduti kultuuriturismi puudutavatele andmetele, eelkõige kultuurituristide nõudlust, kultuuriturismi pakkumist, konkurentsi ja kultuuriturismi tulevikutrende käsitlevatele andmetele. Andmeanalüüsimetodina viidi läbi sisuanalüüs.

Teiseste andmete kogumiseks kasutas autor internetis avaldatud andmeid, peamiselt Lahemaa rahvuspargi kaitse-eeskirja eelnõu seletuskirja, Keskkonnaameti kodulehte

ning RMK (Riigimetsa Majandamise Keskus) Palmse külastuskeskuse andmeid külastuskorralduse hindamiseks.

Teise uuringuna viis autor läbi poolstruktureeritud individuaalintervjuud kultuuripärandi tutvustajatega Lahemaa rahvuspargis. Poolstruktureeritud intervjuud on sobilik kasutamaks, kui autor on läbi töötanud uuringu jaoks vajaliku teooria ning on teadlik teoreetilistest seisukohtadest, kuid ei oska prognoosida kõiki võimalikke vastuseid (Gubrium jt 2012: 197), mis tulenevad intervjuueeritavate arvamuste rohkusest.

Autor valis poolstruktureeritud intervjuud, kuna meetod on paindlik, võimaldades andmete kogumist vastavalt olukorrale kohandada ja esitada intervjuueeritavale vajaduse korral täpsustavaid lisaküsimusi. Valitud meetodi nõrkusteks saab pidada ebatäpsust, mis võib tekkida sellest, kui intervjuueerija küsimusi valib ja vastavalt olukorrale muudab. Lisaks nõuab intervjuude läbiviimine ja analüüsimine suurt ajakulu.

Poolstruktureeritud intervjuu eesmärgiks oli saada ülevaade Lahemaa kultuuriturismiga tegelevate ettevõtjate arvamusest kultuuriturismist ja selle tähtsusest Lahemaal, külastajate motiividest ning tulevikuperspektiividest. Intervjuus küsiti intervjuueeritavate arvamust kultuuriturismi tähtsusest Lahemaa rahvuspargis, koostöövõrgustike, külastajate motiivide ja kultuuriturismi tulevikuperspektiivide kohta Lahemaal.

Intervjuu sihipäraseks valimiks oli Lahemaal asuvate kultuuripärandit tutvustavate ettevõtete esindajad. Valimisse kuulusid need kultuuripärandit tutvustavad ettevõtted, mis on aastaringselt avatud ning kes olid nõus uuringus osalema. Intervjuud viidi läbi kaheksa Lahemaa rahvuspargis tegutseva kultuuripärandi tutvustajaga. Intervjuueeritavate hulka kuulusid Toomani talumuuseumi, Sae käsitöötalu, Jaanioja käsitöökoja, Lobi külamuuseumi, Iisaka lambakasvatuse- ja käsitöötalu, Kaarli talumuuseumi, Kolga muuseumi ja Sagadi mõisa esindajad.

Intervjuude aluseks valmistas töö autor ette küsimustiku (vt lisa 1), mis koostati tuginedes töö eesmärgile ja läbitöötatud kultuuriturismialasele kirjandusele. Intervjuueeritavatel oli eelnevalt võimalik küsimustega tutvuda. Intervjuueerimise käigus tuli ette olukordi, kus autor pidi küsimusi grupeerima või täpsustama. Viis intervjuud toimusid silmast-silma kohtudes ning kolm intervjuueeritavat eelistasid küsimustele

vastata kirjalikult. Intervjuud leidsid aset perioodil 20.03-29.03.2013. Eelnevalt leppis töö autor e-posti või telefoni teel kohtumise intervjuueeritavatega neile sobival ajal. Silmast-silma toimunud intervjuude kestus varieerus 30 minutist 1,5 tunnini ning intervjuueeritavate nõusolekul kasutas autor intervjuu salvestamiseks diktofoni.

Andmeanalüüsi meetodina viidi läbi kvalitatiivne sisuanalüüs (Laherand 2008: 289) ehk sarnase tähendusega tekstiosade koondamine vastavate kategooriate alla. Autor kasutas transkribeerimist ehk salvestatud intervjuu muutmist tekstiks, sellele kirjaliku kuju andmist (*Ibid.*: 279). Salvestatud intervjuud transkribeeriti ümber *Microsoft Word* programmi. Seejärel kasutati *Microsoft Excel* programmi, et moodustada küsimuste kaupa kokkuvõtvad tabelid.

Antud uuringu puhul oli tegemist sihipärasesse valimisse kuulunud kultuuripärandi tutvustajate subjektiivse arvamusega. Võttes arvesse intervjuueeritavate arvamuste paljusust ja üldiste arvamuste kokkulangevust, saab tulemusi pidada usaldusväärseteks. Uuringu analüüsi illustreerivad kursiivkirjas ja jutumärkides esitatud intervjuueeritavate tsitaadid.

2.2. Teiseste andmete analüüs

Esimese uuringuna viidi läbi teiseste andmete analüüs. Uuring viidi läbi perioodil 25.02-20.04.13. Teiseste andmete analüüsi eesmärk oli hinnata kultuuriturismi soodustavaid faktoreid, hetkeolukorda ja tulevikuperspektiive Lahemaa rahvuspargis. Selle jaoks analüüsis töö autor kultuuriturismi nõudlust ja pakkumist Lahemaa rahvuspargis, konkurente kultuuriturismi vallas ja kultuuriturismi trende.

Uuringu aluseks oli võetud Zimmeri ja Grassmanni (1996) mudel, mis on suunatud Euroopa maapiirkondadele ja väikeettevõtetele. Seetõttu on see sobilik Lahemaa rahvuspargi kultuuriturismi potentsiaali hetkeolukorra hindamiseks. Töö autor muutis eelnimetatud mudelit seoses teatud andmete mitte kättesaadavusega. Lisaks kohandati mudelit vastavalt kultuuriturismi kontekstile. Kirjeldavate andmete analüüsiks kasutati kontent- ehk sisuanalüüsi.

Kõigepealt viidi läbi kultuuriturismi pakkumise analüüs. Selleks analüüsiti Lahemaa rahvuspargi looduslikku keskkonda, infrastruktuuri, kultuuriatraksioone ja

majutusteenuseid Lahemaa rahvuspargis. Pakkumise analüüsi eesmärgiks oli kaardistada, millised looduslikud, kultuuripärandi ning majutusalsed võimalused on Lahemaal kultuuriturismi arendamiseks. Järgnevalt on välja toodud pakkumise analüüsi peamised tulemused. Täpsustavad kirjeldavad andmed asuvad lisa 2.

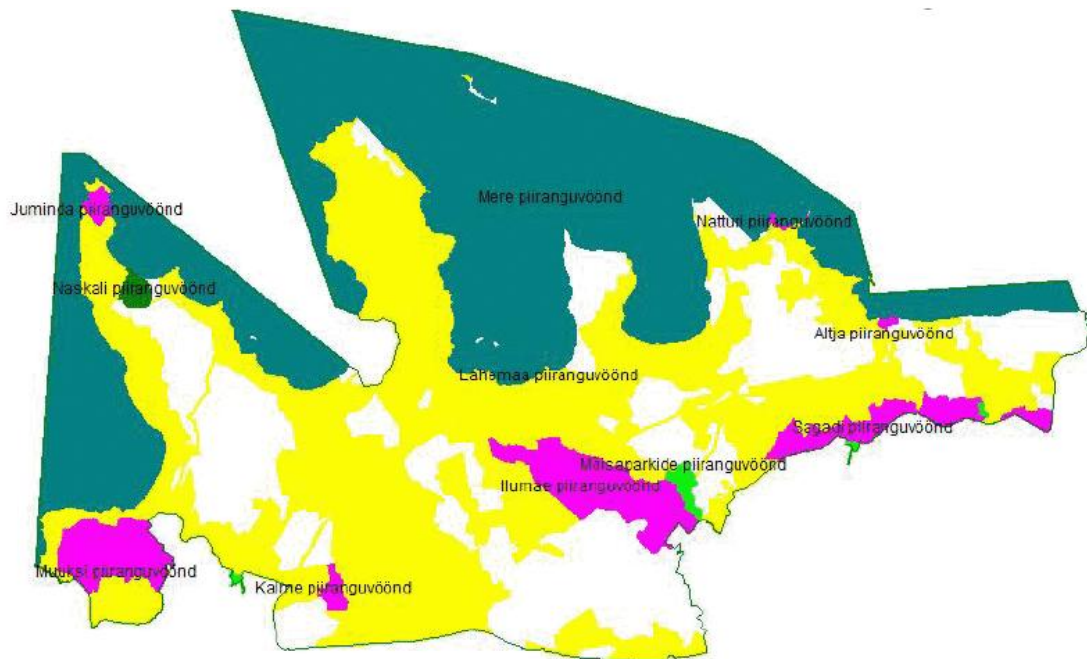
Loodusliku keskkonna analüüsis uuriti geograafilist ja geoloogilist olukorda, hüdrograafiat ja maakasutust (vt lisa 3). Lahemaa rahvuspargi maismaa-ala hõlmab peamiselt kolme maastikurajooni: Põhja-Eesti ehk Soome lahe rannikumadalikku ja saari, Põhja-Eesti ehk Harju ja Kirde-Eesti ehk Viru lavamaad, vähesel määral ka Kõrvemaad. Lahemaa rahvuspargi pinnamood on suhteliselt ühtlane, reljeefi rikastab klint. Klindi perv kerkib kõige kõrgemale Vihulas, ulatudes 67 meetrit üle merepinna.

Lahemaa rahvuspargi lõunapiiril on Tallinn-Narva maantee, mistõttu on turistidel mugav Lahemaale tulla. Kohalikud teed on valdavalt asfalteeritud, millest saab järeldada, et infrastruktuur on hea ning inimestel on võimalik liikuda nii auto kui jalgrattaga. Rahvuspargi asukoht Põhja-Eestis Tallinnas lähedal soodustab turistide rohkust Lahemaal. Lahemaa rahvuspargi idapiir asub Tallinnast 51 kilomeetri ja umbes tunniajase autosõidu kaugusel. Asukoht võimaldab teha Lahemaal ka päevareise Eesti piires. Lisaks asub Lahemaal mitmeid õpperadasid (vt lisa 4), mis annavad külastajatele hea võimaluse tutvuda loodus- ja kultuuripärandiga.

Lahemaa rahvuspargis on olulisel kohal kultuuriväärtused. Rahvuspark on muististe poolest üks rikkamaid Eestis. Mõisakultuuri esindavad neli terviklikku mõisaansamblit: Kolga, Palmse, Sagadi ja Vihula. Lisaks leidub Lahemaa rahvuspargis rahvausundis pühaks peetud loodusobjekte. Sisemaa- ja rannakülad on ajaloolis-kultuurilise ja arhitektuurilise väärtusega hoonestuse, põliste talukohtade ja traditsioonilise asustusstruktuuri headeks näideteks.

Kultuuriatraksioonide rohkus Lahemaal annab kultuurituristile võimaluse tutvuda erinevatele ajastutele iseloomuliku kultuuripärandiga. Lahemaa rahvuspargi piiranguvööndid (vt joonis 6) kätkevad endis nii kultuur-ajaloolisi kui looduslikke väärtusi, mille säilitamine on oluline nii kultuuri kui ka rahvusliku või kohaliku identiteedi seisukohast. Lahemaa rahvuspargi kaitse-eeskirja §17 järgselt on piiranguvöönd kaitseala osa, mis ei kuulu loodusreservaati ega sihtkaitsevööndisse.

Lahemaal on 11 piiranguvööndit. (Lahemaa rahvusparki kaitse-eeskiri 2013) Enamuses neist aladest on tegemist traditsioonilise hästisäilinud pärandmaastikuga, milles leidub ajaloolis-kultuurilise väärtusega elemente alates esiajast (kalmed ja lohukivid) tänapäeva väärtusteni (kooli- ja seltsimajad).



Joonis 6. Piiranguvööndid Lahemaa rahvusparkis (Paulus 2013)

Majutusasutusi on Lahemaal suurel hulgal, uuringus käsitleti neist 47. Valdav osa majutusasutustest on 10 kuni 19 voodikohaga. Majutusteenuseid pakuvad nii kodumajutused, hostelid, külalistemajad kui muud majutusettevõtted. Mitmed majutusasutused pakuvad külastajatele kohalikust toorainest valmistatud kodutoitu. Lisaks on Lahemaal mitmeid toitlustusasutusi, kus turistidel on võimalik süüa.

Pakkumise analüüsist nähtub, et Lahemaa rahvusparkis on looduslikke ja kultuurilisi väärtusi, mis on eelduseks kultuuriturismi arendamisele piirkonnas. Kuna loodus ja kultuur on omavahel tihedalt seotud, tuleb neid käsitleda seotuna, võttes arvesse mõlemaid aspekte. Nii loodus- kui kultuuripärandi kaitsmisega tegelevad mitmed asutused, mis omakorda tagab, et pärand säilib jätkusuutliku ja esinduslikuna.

Seejärel analüüsiti kultuuriturismi nõudlust. 2010. aastal läbiviidud uuringu põhjal on Lahemaa rahvuspark kõige külastatuim kaitseala Eestis (Kaitsealade külastuskoormuse

hindamise... 2011: 34). Kuna Lahemaa rahvuspark on avalik piirkond, mida võivad kõik inimesed külastada, siis puudub täpne ülevaade, kui palju turiste Lahemaad külastab. Siiski oli võimalik ligikaudseid tulemusi saada RMK Palmse külastuskeskuse andmete põhjal, kus antakse informatsiooni Lahemaa rahvuspargi kohta.

Analüüsid RMK Palmse külastuskeskust külastanud inimeste arvu perioodil 2010-2012 võib näha, et külastuste arv kasvab aasta aastalt (vt tabel 2). Kuude lõikes on mõningatel kuudel 2012. aastal külastajate arv väiksem kui 2011. aastal. Siin saab otseselt seoseid tuua Eestit külastanud turistide arvu langemisega 2012. aasta teises pooles, eelkõige III kvartalis, kus välituristide ööbimiste arv vähenes 1,8% võrreldes 2011. aastaga (Eesti ja Euroopa... 2013).

Külastusarvude põhjal võib öelda, et kõrghooaeg Lahemaa rahvuspargis on maist septembrini, kus külastajate arv moodustab keskestlābi 83% kõikidest aasta jooksul tehtavatest külastustest. Tegelik turistide arv võib olla kõrghooajal tabelis toodud näitajatest kordades suurem, kuna mitte kõik turistid, sealhulgas paljud turismigrupid, ei käi reisi ajal Palmse külastuskeskusest läbi. Kuigi tabelis toodud andmed käivad kõikide turistide kohta, võib oletada, et kultuurituristid moodustavad neist märkimisväärse osa, võttes arvesse Lahemaa rahvuspargi kultuuripārandi unikaalsust ja mitmekesisust.

Tabel 2. Külastajate arv RMK külastuskeskuses aastatel 2010-2012 (Allikas: Kliendiinfosüsteem 2013; autori koostatud).

	Jaan	Veeb	Märts	Apr	Mai	Juuni	Juuli	Aug	Sept	Okt	Nov	Dets	Kokku
2012	142	468	573	1101	2768	3263	3682	3556	2291	942	278	137	19201
2011	229	322	498	708	2330	3304	4035	3746	2008	979	257	293	18709
2010	94	61	322	594	2346	2168	3058	3216	1710	712	203	128	14612

Külastajate huvid ja ootused on erinevad. RMK Palmse külastuskeskuse teabetöötaja (Vendt 2013) sõnul on eestlastest külastajad huvitatud peamiselt RMK matkaradade, Purekkari neeme, rändrahnude, mõisate ja jugade külastamisest. Sakslased huvituvad mõisatest ja rabadest, soomlased mõisatest ja metsadest, lātlased rāndrahnudest, inglased lindudest ja taimedest. Taani ja Hollandi külastajad on huvitatud Eesti metsade nägemisest. Sellest saab järeldada, et turistid külastavad Lahemaad eelkõige looduse ja

selles esindatud kultuuri tõttu. RMK Palmse külastuskeskuse andmete kohaselt on enamus külastajatest eestlased, sakslased ja soomlased.

Lisaks analüüsis autor külastajate arvustusi reisiportaalis *TripAdvisor*. Analüüsi eesmärgiks oli saada ülevaade välismaiste külastajate arvamusest Lahemaa rahvuspargist. Analüüsiti 16 külastaja arvamust, mis olid reisiportaali *TripAdvisor* postitatud aastatel 2009-2012.

Veebipõhise reisijuhi *TripAdvisor*'i (Lahemaa National Park... 2013) andmetel on Lahemaa rahvuspargi külastajate arvamus kaitsealast olnud väga positiivne, teenides 4,5 punkti viiest võimalikust. Külastajatele oli muljetavaldav Lahemaa rahvuspargi loodus- ja kultuuripärand. Mitmetele külastajatele olid kõige meeldejäävamad külastuspaigad Sagadi mõis ja Viru raba. Puudustena toodi välja halbu teelusid talvel ning putukate rohkest suvel.

Nõudluse analüüs selgitas välja, et külastajatel on suur huvi Lahemaa rahvuspargi kultuuripärandi vastu ning valdavalt on külastuskogemusega rahule jäänud. Aasta aastalt suureneb rahvuspargi külastajate arv. Nõudluse suurenemisele aitab kaasa ka internetis olev informatsioon, millega külastaja saab tutvuda enne rahvuspargi külastamist, saades ülevaate, mida rahvuspark pakub ja mida võib turist oma külastusest oodata.

Kuna rahvuspargi külastajate hulgas pole läbiviidud küsitlusi, ei anna töö autori tehtud nõudluse analüüs terviklikku ülevaadet külastajate arvamusest Lahemaa rahvuspargist. Nõudluse analüüs esindab väikese grupi külastajate arvamusi, mida võib võtta aluseks teiste külastajate arvamustele, kuid põhjalikuma ülevaate saamiseks tuleks edaspidi viia läbi küsitlusi või muid tegevusi, et saada rahvuspargi külastajatelt tagasisidet.

Järgnevalt analüüsiti kultuuriturismi trende. Analüüsi eesmärgiks oli saada ülevaade maailma ja Euroopa kultuuriturismitrendidest, mille põhjal saab oletada kultuuriturismitrende Eestis ja Lahemaa rahvuspargis. Lisaks analüüsiti ka ohtusid, mis kultuuriturismiga kaasneda võivad.

Euroopas moodustab kultuuriturism umbes 40% kogu Euroopa turismist. UNWTO kohaselt on maailmas kultuuriturismi reisirid rahvusvaheliste reisirid hulgas kasvanud

37%-lt 1995. aastal 40%-ni 2004. aastal. Sellest saab järeldada, et kultuuriturism on kasvutrendis ning inimesed reisivad järjest enam kultuurilistel eesmärkidel. (Impact of European... 2011: 23)

ATLASE kohaselt on peamised kultuuriturismi nõudlust suurendavad eeldused kultuuripuhkuste kasvav arv, inimeste hariduse ja sissetuleku suurenemine, interneti kasutamine informatsiooni kogumiseks ja broneeringute tegemiseks, kultuuriürituste ja -festivalide külastamise suurenemine. Muuseumite ja monumentide külastamise asemel huvituvad inimesed järjest enam interaktiivsetest kogemustest. (*Ibid.*: 23-30)

Võttes arvesse Richardsi välja toodud kultuuriturismi nišše Euroopas (vt lk 8), siis lähtuvalt Lahemaa rahvusparki kultuuri- ja looduspärandist võib oletada, et Lahemaad külastavate turistide seas on olulisemateks nišsideks loometurism, toiduturism, loodusturism ja haridusturism, vähesel määral ka heaolu- ja spaaturism. Need tunnused on otseselt seotud ka eelnevalt välja toodud kultuuriturismi nõudluse analüüsiga. Kuna Lahemaal arendatakse järjepidevalt turismiteenuseid, siis võib oodata eelnimetatud nišside osakaalu suurenemist, seeläbi ka kultuuriturismi tähtsuse suurenemist Lahemaa rahvusparkis.

Kultuuriturismi populaarsuse eeldusteks on mitmed tunnused. Esiteks haridustaseme tõus. UNWTO poolt loodud kultuuriturismi definitsioonid (vt lk 6) tõid ilmsile haridusliku aspekti kultuuriturismis osalemises. Inimesed soovivad, et reisid oleksid harivad ja uut informatsiooni pakkuvad. Teiseks tunnuseks on vananev elanikkond, kuna kultuuritegevustes osalevad peamiselt inimesed vanuses 45-65. Sellises vanuses inimestel on huvi saada uusi kogemusi ning omavad piisavat sissetulekut, et osaleda kultuuriga seotud tegevustes ja käia kultuurireisidel. (Baltic cultural tourism... 2003: 22)

Kuna kultuuriturism on kasvavas trendis, tuleb kindlasti arvesse võtta ka kultuuriturismi negatiivseid mõjusid. Kultuuriturismi arendamine võib olla kohalikule kogukonnale vastumeelne. Seda võib põhjustada välisinvestorite panus kohalikku ettevõttesse, kuid mitte kohalikku kogukonda, mis tähendab, et ettevõtte teenitud raha läheb välisinvestorile, mitte kohaliku kogukonna heaks. Lisaks mõjutavad kohalikku majandust hooajatöölised, kes tulevad piirkonda tööle teistest sihtkohtadest. Nad võivad oma teenitud raha koguda kuni hooaja lõpuni, kulutades seda mõnes muus sihtkohas,

mitte piirkonnas, kus töötati. Seetõttu ei saa kohalik elanikkond kultuuriturismist otsest kasu, kuna teenitud tulu läheb piirkonnast välja. (Ioan-Franc, Istoc 2007: 94)

Teiseks ohuks on elatustaseme tõus kultuuriturismi piirkonnas. Toodete hinnad on seotud tarbijate nõudluse ja konkurentsiga. Tavaliselt on turismipiirkondades võrreldes teiste piirkondadega toodete ja teenuste hinnad kõrgemad. Seetõttu on oht, et toodete ja teenuste pakkujad tõstavad suure nõudluse tõttu hindasid, kuid kohalikel elanikel pole piisavalt vahendeid kõrgete hindade maksmiseks. See võib omakorda viia piirkonna populatsiooni vähenemiseni, sest inimesed otsustavad kolida piirkondadesse, kus elamine pole niivõrd kallis. (*Ibid.*: 94) Hindade tõusmisega võivad piirkonda tulla elama jõukamad inimesed, kes saavad endale kallimaid tooteid ja teenuseid lubada. Lahemaal on sellisteks piirkondadeks eelkõige rannakülad, näiteks Käsmu ja Altja.

Kolmandaks negatiivseks mõjukuks saab pidada kultuuriturismi liigset arendamist, mille tulemusena tooted kommodifitseeruvad ehk kaubastuvad. Sellisel juhul kaotab kultuuripärand oma väärtuse, muutudes pelgalt tooteks, mida turistidele müüakse. See võib väljenduda kunstlikes kultuuritraditsioonide vormides, mis ei ole loodud kohalikule elanikule, vaid turistile. Halvimatel juhtudel ei ole nendel traditsioonidel piirkonna kultuuri- ja ajaloopärandiga mingit sidet. (Besculides jt 2002: 307) Toodete kaubastumise näiteks võib tuua Etno.ee, mis toodab ja turustab etnodisainiga seotud tooteid (Etno 2013). Rahvarõivaste mustreid trükitakse kott-toolidele, patjadele, tapeetidele ja muudele toodetele, mille tulemuseks on küll efektsed tooted, kuid rahvariide mustride algsete traditsioonidega seosed puuduvad.

Trendide analüüsist nähtus, et kultuuriturism on kasvavas trendis, moodustades umbes 40% kogu Euroopa turismist. Inimesed huvituvad järjest rohkem interaktiivsetest ja ehedatest kogemustest, mis läbi kogetakse uusi kultuure. Hariduse ja elanikkonna vanuse suurenemised on eeldusteks kultuuriturismi arenemisele, mistõttu võib öelda, et ka Eestis, sealhulgas Lahemaal, on kultuuriturism tõusvas joones. Kultuuriturismi negatiivseteks mõjudeks on kohaliku elatustaseme tõus, toodete kommodifitseerumine ja populatsiooni vähenemine.

Viimasena viidi läbi konkurentide analüüs. Konkurentide analüüsil lähtuti Lahemaa rahvuspargist kui piirkonnast, mis hõlmab endas loodus- ja kultuuripärandit. Lisaks

uuriti ka rahvuspargi sisest konkurentsi sealsete kultuuripärandit tutvustavate ettevõtete vahel. Eesmärgiks oli saada teada, kes on Lahemaa rahvuspargi peamised konkurendid ning kas esineb konkurentsi Lahemaal tegutsevate ettevõtete vahel.

Rahvusparkide tasandil on Lahemaa esmasteks konkurentideks ülejäänud neli Eesti rahvusparki – Karula, Matsalu, Soomaa ja Vilsandi. Kõikide rahvusparkide üheks eesmärgiks on oma piirkonnale iseloomuliku kultuuripärandi kaitse (Kaitse- ja hoiualad 2013). Sellest saab järeldada, et kõikides Eesti rahvusparkides on rohkelt kultuuriatraktsioone, mistõttu on need piirkonnad kultuurituristile huvipakkuvaks piirkonnaks ja otsesteks konkurentideks Lahemaa rahvuspargile.

Teisteks konkurentideks Lahemaa rahvuspargile on kõrge kultuuriväärtusega piirkonnad Eestis, näiteks Setomaa, Mulgimaa, Muhumaa, Saaremaa, Võrumaa, Hiiumaa, Kihnu saar, vanausuliste ja rannarootslaste elualad (Eesti kultuuriaarded... 2013). Kõikidel eelnimetatud piirkondadel on iseloomulik kultuuripärand ja –atraktsioonid, millest kultuurituristid on huvitatud. Kultuurituristi huvidest olenevalt valib ta piirkonna, mida külastada soovib.

Lahemaa rahvuspargi eeliseks teiste rahvusparkide ja kõrge kultuuriväärtusega piirkondade ees on selle asukoht Tallinna läheduses ning rikkalik kultuuripärand. Asukoht võimaldab teha rahvusparki lühi- või läbisõidureise Eesti piires, juhul kui turistidel pole soovi kaitsealal kauem viibida. Tallinna lähedus võimaldab turistidel teha Lahemaale päevareise, näiteks on levinud kruisituristide külastused Lahemaa rahvuspargi aladele. Lisaks on Lahemaa rahvuspargi eeliseks rannikuala olemasolu, kus kultuurituristidel on võimalik tutvuda rannakülaarhitektuuri ja asustusstruktuuriga, mille esinduslikemaks näideteks on Käsma ja Altja külad.

Teiseks eeliseks on Keskkonna- ja Muinsuskaitseameti poolt seatud piirangud ehitustegevusele, et säilitada kunagisi miljööväärtusi. Ehituspiirangute olemasolu tagab selle, et külade arhitektuur ja struktuur ei läbi märkimisväärseid muutusi ning on suures osas samasugune nagu aastakümneid tagasi. Teisena takistab piirangute olemasolu eelkõige rannakülade täisehitamist ja tagab looduskeskkonna säilimise.

Rahvuspargi siseselt on konkurents kohalike ettevõtete vahel. Kuna kultuuripärandi tutvustajate peamisteks külastajateks on kultuurituristid, siis soovitakse olla kultuurituristide jaoks nähtav, et Lahemaad külastades oleks just nende ettevõtte külastamine kultuurituristi jaoks põhieesmärgiks. Nagu töös on eelnevalt mainitud, siis kultuuriturism on lai mõiste, hõlmates endas erisuguseid vaatamisväärsusi ja atraktsioone, mistõttu peaksid kultuurituristid oma huvidele vastava ettevõtte leidma, kes pakub just neile sobivaid teenuseid.

Konkurentide analüüs näitas, et Lahemaa rahvuspargi peamisteks konkurentideks on teised kaitsealad ja kõrge kultuuriväärtusega piirkonnad Eestis. Kuna kõik piirkonnad esindavad erinevaid väärtusi ning hõlmavad erisuguseid kultuuriatraktsioone, siis leiavad kultuurituristid endale sobivaima külastuspaiga. Külastajatele nähtavaks muutumiseks peab Lahemaa end turustama vastavalt oma turunišile ning tagama selle, et külastaja on teadlik Lahemaal pakutavatest teenustest ja atraktsioonidest.

Teiseste andmete analüüsist nähtus, et Lahemaa rahvuspargil on potentsiaal kultuuriturismi sihtkohaks olemiseks. Seda toetab rohke kultuuri- ja looduspärandi olemasolu ning nende kaitsmine, mis tagab väärtuste püsimise nende esialgses vormis.

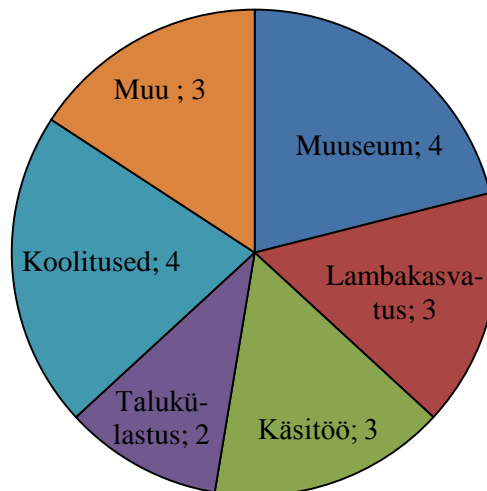
2.3. Poolstruktureeritud intervjuude analüüs

Teise uuringuna viidi läbi poolstruktureeritud individuaalintervjuud kaheksa kultuuripärandi tutvustajaga Lahemaa rahvuspargis. Intervjuuküsimused olid jagatud neljaks osaks. Esimene plokk käsitles kultuuriturismitoodete pakkumist, teine kultuuriturismi trende ja tulevikuperspektiive, kolmas koostööd ja konkurentsi ning neljas kultuuriturismi nõudlust. Küsimused keskendusid eelnimetatud teguritele Lahemaa rahvuspargi kontekstis.

Intervjuu esimeses küsimuses soovis autor, et intervjuueeritavad täpsustaksid oma ettevõtte tegevusvaldkonda. Enamikel uuritavatel ettevõtetel on mitu tegevusvaldkonda. Alljärgnev joonis 7 kujutab uuritavate ettevõtete tegevusvaldkondasid, näidates mitmes ettevõttes on tegevusvaldkond esindatud.

Sagedamini esinevateks kombinatsioonideks ettevõtete tegevusvaldkondade vahel olid lambakasvatus, käsitöö ja koolitused ning lambakasvatus, käsitöö ja talukülastus.

Muude tegevusvaldkondade hulka on arvatud pärandkultuuri kogumine, säilitamine ja eksponeerimine ning toitlustus ja majutus.



Joonis 7. Ettevõtete tegevusvaldkonnad (autori koostatud).

Teise küsimusega uuriti, kui tähtis osa on kultuuripärandi tutvustamisel intervjueeritavate ettevõttes. Kuna uuritavatel ettevõtetel on mitu tegevusvaldkonda, oli selle küsimuse eesmärgiks teada saada, kui oluliseks peetakse just kultuuripärandi osakaalu nende ettevõttes. Viis ettevõtet vastas, et nende ettevõtte peamiseks eesmärgiks ongi kultuuripärandi tutvustamine ning kolm ettevõtet ütlesid, et kultuuripärandi tutvustamisel on nende ettevõttes suur osa.

- „Kultuuripärandi tutvustamine ongi meie ettevõtte. Ettevõtte loomise idee oligi see, et me teeme seda, mis on meie võimuses, et säilitada kohalikku kultuuri.“
- „Me olemegi elav kultuuripärand. See ongi kogu meie tegevus.“
- „Meie talu ja sealne tegevus ongi ehe kultuuripärand – kõik on põlvest põlve edasi antud ning toimetame vaid oma jõududega. Samuti anname külalisele edasi kõike seda, mis on meile näha ja teada aegadest, mida me ise pole näinud.“

Järgmisena uuriti, kas kultuuripärandi osakaalu ettevõttes võiks suurendada ning mis on peamised takistused kultuuripärandi tutvustamisel. Kuus intervjueeritavat vastas, et kultuuripärandi osakaalu on võimalik ettevõttes suurendada. Kaks intervjueeritavat vastasid küsimusele eitavalt, tuues põhjuseks kõrge ea ning fakti, et kuna

kultuuripärandi kogumine ja tutvustamine ongi ettevõtte peamiseks tegevuseks, siis selle osakaalu enam suurendada pole võimalik.

Peamiseks takistusteks kultuuripärandi tutvustamisel toodi välja ajapuudus ning majanduslikud põhjused. Mainiti, et kuna aega on võimalik ise juhtida, siis tulevikus planeeritakse tegevusvaldkonda laiendada. Ühe takistusena toodi välja ka Lahemaa rahvuspargis kehtivad kaitsepiirangud, mis seavad teatavad tingimused kultuuripärandi tutvustamisele. Lisaks mainiti, et kultuuripärandi tutvustajate läbiviijate vähesus eriti just võõrkeelte osas on samuti kultuuripärandi tutvustamisel takistuseks.

Neljanda küsimusega sooviti teada, milline on kultuuriturismi osakaal ja tähtsus Lahemaa rahvuspargis. Kõik vastajad nõustusid, et kultuuriturismi tähtsus Lahemaal on väga suur, rõhutades, et Lahemaa rahvuspark on loodud kohaliku looduse ja kultuuri kaitseks. Üks intervjuueeritav arvas, et kultuuri- ja loodusturism on Lahemaa rahvuspargis võrdse tähtsusega. Kuus intervjuueeritavad tõid eraldi välja, et kuigi kultuuriturism on oluline, ei pöörata sellele kui tervikule hetkel piisavalt tähelepanu, vaid keskendutakse pigem mõisate ja looduse tutvustamisele.

- *„Kultuuriturism on oluline osa Lahemaa turismist. Loodangi pigem, et Lahemaa positsioneeriks ennast kultuuriturismi kohana, kui mõnes muus võtmes.“*
- *„Kahjuks on mõisakultuur hetkel tähtsam. Lahemaa on nagu mõisad.“*
- *„Kultuuriturismi osakaal on praegu liiga väike. Loodusturismi reklaamitakse rohkem. Loodust ja kultuuri käsitletakse Lahemaal eraldi, kuigi tegelikult on need omavahel seotud.“*

Järgneva küsimusega uuriti, mida peetakse peamiseks kultuuripärandiks Lahemaal. Enim väljatoodud variantideks oli loodus, mõisad, rannad ja inimesed. Vastajate jaoks on loodus ja inimesed Lahemaal omavahel tihedalt seotud. Rõhutati, et just Lahemaa rahvuspargis elav inimene on see, kes on peamine kultuuripärandi tutvustaja, säilitades talupoja eluviisi ning traditsioone.

- *„Kui kaob inimene, siis kaob ka Lahemaa mõte.“*
- *„Tänapäeval on suurimaks kultuuripärandiks Lahemaal tema terviklik tööstusest ja suurmajandamisest puutumata jäänud elukeskkond – loodus ja inimesed, kes viivad edasi traditsioone.“*

Kuuenda küsimusega taheti teada, kas külastajal on Lahemaa rahvuspargis piisavalt võimalusi kultuuripärandiga tutvumiseks. Vastajate seas oli vastakaid arvamusi. Peaaegu võrdselt arvati, et tutvumiseks on loodud piisavalt võimalusi, jäädi kahevahele või arvati, et turistil pole piisavalt võimalusi kultuuripärandiga tutvumiseks.

- *„Ma arvan, et igäüks leiab oma Lahemaa. /... / Ma olen kindel, et igal Lahemaa külastajal on piisavalt võimalusi selle maaga tutvumiseks, kuid siin tuleb kindlasti teha valikuid – kellele mida. Kas süvitsi mõni piirkond või linnulennult kogu ala.“*
- *„Alati saab paremini. Paljud paigad on hästi märgitud ja ligipääsetavad. Teised paigad jällegi soiku vajunud ja hääbumas. Eks siin aga seab palju piire ka eraomanike maakasutusega seotud piirangud ja külastajate mittesoovimine eramaaomanike poolt.“*

Seitsmenda küsimusega uuriti, millised ettevõtted on intervjueeritavate arvates peamised kultuuripärandi tutvustajad Lahemaa rahvuspargis. Levinumateks vastusteks olid Keskkonnaamet (toodi eraldi välja Keskkonnaameti Viru regiooni kultuuripärandi spetsialist Ave Paulus), RMK Külastuskeskus Palmises, mõisad (Palmse, Vihula, Sagadi) ja erinevad muuseumid.

Teine küsimusteplokk keskendus kultuuriturismi trendidele ja tulevikuperspektiividele. Eesmärgiks oli teada saada, millisel määral on kultuuripärandi tutvustajad kursis kultuuriturismi kui nende ettevõtte ühe tegevusvaldkonna hetkeolukorra ja trendidega.

Esimese küsimusega uuriti intervjueeritavatelt, mil määral nad on kursis kultuuriturismi hetkeolukorra ja tulevikuperspektiividega. Küsimuse eesmärgiks oli välja selgitada, kas kultuuripärandi tutvustajad on teadlikud kultuuriturismi kui nende ettevõtte tegevusvaldkonna trendide ja suundumustega. Viis intervjueeritavat vastas, et nad on kultuuriturismi arengutrendide ja hetkeolukorraga vähesel määral kursis ning kolm intervjueeritavat vastasid, et nad ei ole kultuuriturismi trendidega kursis.

Järgmise küsimusega uuriti intervjueeritavatelt, kui oluliseks peavad nad kultuuriturismi arendamist Lahemaa rahvuspargis. Kõik intervjueeritavad nõustusid, et kultuuriturism on Lahemaa rahvuspargis väga oluline ning seda peab järjepidevalt arendama. Kuna eelnevalt toodi välja, et praegu pööratakse liigselt tähelepanu mõisakultuurile, siis jätkusuutliku arengu jaoks tuleks pöörata tähelepanu kultuuriturismi kõikidele

külgedele, arendades Lahemaa rahvuspargis nii materiaalsed kui mittemateriaalsed loodus- ja kultuuripärandit.

„Mina isiklikult ei sooviks kindlasti üldist turismi arendamist sellel moel, et Lahemaast saaks üks läbisõiduhuov meelelahutuse võtmes sadadele tuhandetele. Me ei ole selleks valmiski. /... / Kuid kultuuriturism on kindlasti valdkond, mida siin peaks arendama. Ma soovin, et Lahemaale tuleks pärandkultuuriga tutvuma need inimesed, kes tunnevad huvi, kes hoolivad ja austavad.“

Kolmanda küsimusega taheti teada intervjueeritavate arvamust sellest, kas kultuuriturismi vastu on huvi suurenemas või vähenemas. Kuus vastajat arvas, et kultuuriturismi vastu on huvi suurenemas, üks vastaja jäi erapooletuks ning üks intervjueeritav arvas, et huvi kultuuriturismi vastu on stabiilne. Huvi suurenemise põhjuseks toodi välja inimeste kasvav huvi oma päritolu vastu, soovi avastada midagi uut ja põnevat ning Eesti populaarsuse suurenemist.

„Huvi on suurenemas. Inimesed tunnevad rohkem huvi juurte ja pärinevuse vastu. Tahavad kõike lähemalt teada saada. Egiptuse reisidele hakatakse tasapisi juba eelistama Nuustakut.“

Kultuuriturismi trendide ja tulevikuperspektiivide plokist selgus, et kultuuripärandi tutvustajad on kultuuriturismi trendide ja hetkeolukorraga vähesel määral kursis. Siiski peetakse oluliseks kultuuriturismi arendamist Lahemaa rahvuspargis, sest väärtuste näol on potentsiaal olemas ning külastajate huvi kultuuriatraktsioonide vastu on suurenemas.

Kolmas küsimusteplokk keskendus kultuuripärandit tutvustavate ettevõtete omavahelisele koostööle ja konkurentsile. Küsimuste eesmärgiks oli välja selgitada, kas Lahemaa rahvuspargi kultuuripärandi tutvustajad peavad teisi ettevõtteid oma konkurentideks või koostööpartneriteks.

Esimese küsimusega uuriti, kuidas intervjueeritavad suhtuvad koostöövõrgustikesse. Kõik intervjueeritavad arvasid, et koostöövõrgustikud on kasulikud. Üks vastaja rõhutas, et on siiski pigem isetegija. Toodi välja, et koostöövõrgustikud peavad põhinema usalduslikel suhetel ning peaksid alguse saama „alt üles“ ehk ettevõtjate enda algatusel.

Teise küsimusega uuriti, milliste ettevõtetele on intervjueeritavad koostööd teinud. Välja toodi üle 20 ettevõtte ja ühenduse, neist levinumad olid Eesti Käsitöoliit, SA Virumaa Muuseumid, Keskkonnaamet ja erinevad muuseumid. Palju tehakse koostööd ka kohalike väikeettevõtete ja elanikega. Mitmetel ettevõtetel on välja kujunenud kindlad ettevõtted ja inimesed, kellega tehakse järjepidevalt koostööd. Samas ollakse avatud uutele koostööpakkumistele.

Seejärel uuriti, kas intervjueeritavate arvates lihtsustab koostöö teiste ettevõtetele kultuuripärandi tutvustamist. Kõik intervjueeritavad nõustusid, tuues välja, et ettevõtjad ei peaks kõiki etappe üksi läbima, tööd (sealhulgas turundustegevust) saab teiste ettevõtjatega jagada, pakkudes küllastajale mitmekesisemaid tooteid ja teenuseid.

„Turist tahab mitmekesisust, ei tule vaid ühte asja vaatama. Külaskavasid on hea koos teha, siis saab inimene kohe ette plaani, millistest ettevõtetest ta järjest läbi käib. Mõni pakub toitlustust, teine elamust, kolmas majutust – lõpptulemusena on kõik huvid rahuldatud ning samuti iga ettevõtte saanud kliendi.“

Neljanda küsimusena uuriti, kas Lahemaa rahvusparki kultuuripärandi tutvustajad on pigem konkurendid või koostööpartnerid. Kõik intervjueeritavad nõustusid, et ollakse koostööpartnerid. Mõned vastajad tõid välja, et kuigi ollakse koostööpartnerid, on nii-öelda „terve konkurents“ kõikidele ettevõtetele kasulik. Autori arvates lähtusid intervjueeritavad küsimusele vastates oma tegevusvaldkonda kuuluvatest ettevõtetest, näiteks käsitööga tegelevad ettevõtted on pigem koostööpartnerid kui konkurendid. Intervjuude käigus anti mõista, erinevates tegevusvaldkondades tegutsevate ettevõtete vahel on konkurentsi, näiteks mõisad on oma tuntuse ja külalastavuse rohkuse tõttu konkurentideks väikeettevõtetele.

„Tehakse koostööd ja võidetakse sellest, aga piiratud ajaressursiga küllastaja osas ollakse ka konkurendid.“

Neljas küsimusteplokk keskendus kultuuriturismi nõudlusele. Eesmärgiks oli välja selgitada, mis on ettevõtjate enda arvates külalastajate peamiseks motiiviks nende ettevõtte külalastamisel ning kas klientide tagasisidet võetakse arvesse.

Esimese küsimusega uuriti, millised on külastajate peamised motiivid uuritavate ettevõtete külastamisel. Levinumateks vastusteks olid, et külastajad tulevad lambaid vaatama ja / või ostma, käsitööoskusi omandama, tooteid ostma ja valmistöödega tutvuma. Rõhutati, et valdav osa külastajatest on enne ettevõttesse tulemist ettevõtte kohta informatsiooni kogunud ja teab, millega ettevõtte tegeleb.

Järgmisena uuriti, kas kultuuripärandiga tutvumine on külastajatel tihti külastuse peamiseks eesmärgiks. Neli intervjuueeritavat ütlesid, et kultuuripärandiga tutvumine on külastajatel nende ettevõtet külastades ainsaks eesmärgiks, kuna nende ettevõtted tegelevadki vaid kultuuripärandi tutvustamisega. Ülejäänud neli ettevõtet ütlesid, et kultuuripärandiga tutvumine on külastajatel üheks peamiseks, kuid mitte ainsaks eesmärgiks. Kuna ettevõtted pakuvad ka muid teenuseid, siis ei pruugi kultuuripärandiga tutvumine olla ettevõtte külastamise peamiseks eesmärgiks.

Kolmanda küsimusega uuriti, kui palju lähtutakse külastajate tagasisidest. Kõik intervjuueeritavad ütlesid, et külastajate tagasiside on väga oluline ning seda võetakse arvesse. Siiski toodi välja, et tagasisidet on keeruline saada, kuna inimesed on passiivsed ning ei näita oma emotsioone välja, pigem jagatakse tagasisidet sotsiaalvõrgustikes. Tagasiside saamise keerulisuse põhjuseks võib pidada fakti, et vaid ühel uuritavatest ettevõtetest olid olemas kirjalikud tagasisidevormid. Ülejäänud ettevõtted peavad tagasidet korjama suulises vormis, mistõttu võib informatsiooni saamine külastajatelt olla keeruline.

„Tagasisidet pole tihti lihtne saada. Kui saame, siis analüüsime seda põhjalikult. Tunneme rõõmu, kui kõik meeldis, ning parandame, kui oli puudujääke.“

Intervjuudest selgus, et kuigi ettevõtted loevad end kultuuripärandi tutvustajateks, ei pea mitmed ettevõtted end kultuuri-, maa- või taluturismiga seotuks. Intervjuueeritavad on suhteliselt kohakesksed, keskendudes oma ettevõtte tegevustes pigem oma kodukandile kui Lahemaa rahvuspargile üldiselt. Kultuurituristi vaatepunktist on aga Lahemaa tervik, mille moodustavad seal tegutsevad ettevõtted ja nende pakutavad tooted/teenused. Vastuolu põhjuseks ongi see, et kultuurituristide jaoks on külastatavad ettevõtted osa Lahemaast kui tervikust, kuid ettevõtted ise ei vaatle end kui üht osa tervikust.

2.4. Uuringute tulemuste võrdlus, järeldused ja ettepanekud

Uuringutes keskenduti Lahemaa kultuuriturismi neljale tunnusele: pakkumisele, nõudlusele, konkurentsile ja trendidele. Esmalt analüüsiti kultuuriturismi pakkumist.

Teiseste andmete analüüsist selgus, et Lahemaa rahvuspargis on küllalt looduslikke ja kultuurilisi eelduseid olemaks kultuuriturismi sihtkohaks. Rahvuspark on muististe poolest üks rikkaimaid Eestis, kultuuriväärtused on olulisel kohal. Keskkonna- ja Muinsuskaitseamet kaitsevad kohalikku kultuuripärandit, mis hõlmab ajaloolis-kultuurilise väärtusega elemente ja rahvaluulet, tagades, et väärtused ei hävine ning inimestel on võimalik atraktsioonidega tutvuda ka aastakümnete möödudes.

Baltisaksa kultuuri esindavad Palmse, Sagadi ja Vihula mõisakompleksid, rootsi kultuuri esindab Kolga mõis, mis oli omal ajal maavaldustelt Eesti suurim mõis. Mõisad on ajaloolis-kultuurilise väärtusega. Palmse mõisa park oli 19. sajandil üks suuremaid ja ilusamaid loodusparke Eestis, Sagadi mõis on sajandeid keskendunud metsakorraldusele, tänapäeval esindab seda mõisas asuv metsamuuseum. Vihula mõisa on rajatud spaakeskus ning taastatud on ajalooline vesiveski.

Ka intervjuudest selgus, et kultuuriturismi osakaalu ja tähtsust Lahemaa rahvuspargis peetakse oluliseks. Rõhutati, et rahvuspark on loodud kohaliku looduse ja kultuuri kaitseks, seega on need aspektid omavahel tihedalt seotud. Peamiseks kultuuripärandiks peeti loodust, mõisaid, randasid ja Lahemaal elavaid inimesi, kes hoiavad kohalikke traditsioone elus.

Kuigi Lahemaal on rikkalik kultuuripärand, arvasid mitmed intervjuueeritavad, et kultuuripärandiga tutvumiseks pole piisavalt võimalusi. Põhjuseks toodi, et mõned kultuuri- ja looduspärandi paigad pole korda tehtud, märgitud või neile on keeruline ligi pääseda. Lisaks toodi välja eramaaomanike seatud piirangud. Kindlasti seab külastatavusele piirangud ka piirkonna taluvusvõime.

Teiseste andmete analüüsist nähtus, et Lahemaal on kaitse all ka rahvakultuur. Tähtis on vaimse pärandi ja rahvakultuuri säilimine. (Kultuuripärandi kaitse 2013) Ka intervjuude käigus toodi välja, et üheks peamiseks kultuuripärandiks Lahemaal on seal elav inimene ning oluline on talupojaelustiili ja traditsioonide säilitamine. Tuleb jälgida, et inimeste

väljavool Lahemaalt poleks suur ning Lahemaal elavad inimesed teaksid, millised kultuuriväärtused neid ümbritsevad ning oskavad seda väärtustada.

Järgnevalt analüüsiti kultuuriturismi nõudlust. Teiseste andmete analüüsist selgus, et kuigi Lahemaa rahvuspark on üks enim külastatavaid rahvusparke Eestis, puuduvad täpsed andmed külastatavuse kohta. Ligikaudselt on võimalik hinnata külastajate arvu RMK Palmse külastuskeskuse andmete põhjal, millest nähtus, et külastatavus suureneb aasta aastalt. Lisaks selgus, et Lahemaa rahvuspargis on turismi kõrghooaeg maist septembrini, mil rahvusparki külastab üle 80% turistide kõigist aasta jooksul tehtavatest külastustest.

Intervjueeritavate sõnul olid külastajate peamised motiivid ettevõtete külastamisel käsitöökuste omandamine, toodete ostmine ja valmistöödega tutvumine. RMK Palmse külastuskeskuse teabetöötaja sõnul tulevad paljud külalised ka looduspärandiga tutvuma. Kahtlemata on kultuuri- ja looduspärand tihedalt seotud ning täiesti eraldi neid käsitleda ei saa. Näiteks rahvausundis pühaks peetud hiieniinesalud ja lohukivid kuuluvad nii kultuuri- kui looduspärandi alla.

Kvalitatiivsest uuringust selgus, et olenevalt ettevõtte tegevusvaldkonnast on kultuuripärandiga tutvumine ettevõtete külastamisel turistidel ainsaks või üheks peamiseks eesmärgiks. Käsitööettevõtete puhul tullakse tutvuma valmistoodetega ning käsitöökusti omandama, muuseumitesse tullakse tutvuma väljapanekutega.

Seejärel analüüsiti kultuuriturismi konkurentsi. Teiseste andmete uuringust selgus, et konkurents on Lahemaa ja teiste rahvusparkide vahel ning ka teiste kultuuripärandit tutvustavate piirkondadega Eestis, näiteks Mulgimaa ja Setumaa. Kuna kõikidel rahvusparkidel on üheks kaitse-eesmärgiks piirkonna kultuuripärandi säilitamine, siis on kahtlemata rahvusparkide vahel konkurentsi. Samas on piirkondade kultuuripärandid erinevad, mistõttu võib eeldada, et ka neid piirkondasid külastavad kultuurituristid erinevad oma huvide poolest.

Konkurentsi esineb ka Lahemaal kultuuripärandi tutvustajate seas. Intervjueeritavad ütlesid, et üldjuhul ollakse siiski koostööpartnerid, kuid terve konkurents tuleb alati kasuks. Konkurentsi esineb pigem erinevate tegevusvaldkondade ettevõtete vahel,

näiteks käsitööettevõtted ja mõisad on omavahel pigem konkurendid, kuigi mingil määral tehakse ka koostööd.

Lähtuvalt uuringu tulemustest teeb autor kohalikele ettevõtetele ettepaneku suurendada asutustevahelist koostööd, sealhulgas suur- ja väikeettevõtete vahelist ühistegevust. Intervjuudest selgus, et hetkel on pigem levinud kas väikeettevõtete või suurettevõtete vaheline koostöö, kuid erineva suurusega ettevõtete vahel koostöö niivõrd levinud ei ole. Väike- ja suurettevõtete vahelise koostöö suurendamiseks on võimalus pakkuda mõisakülastajatele paketi raames külastust näiteks käsitöö- või ratsatallu. Seeläbi saavad külastajad kogeda Lahemaa mitmekesist kultuuripärandit ning ettevõtteid külastab rohkem turiste.

Lisaks on koostöö suurendamiseks võimalik teha infoõhtuid või koosolekuid, kus kohalikud ettevõtjad saavad kultuuriturismiga seotud teemadel arutleda ning ühtlasi teiste ettevõtetega tutvuda, arendades oma koostöövõrgustikku. Infoõhtuid peaksid korraldama Keskkonnaameti kultuuripärandi sektsioon või kohalikud ettevõtjad, kellel on teadmisi ja / või vahendeid infoõhtute ja kokkusaamiste korraldamiseks ja läbiviimiseks.

Kõik intervjuueeritavad nõustusid, et koostöö lihtsustab kultuuripärandi tutvustamist. Koostöövõrgustikud annavad võimaluse jagada töökoormust ning turundustegevust. Lisaks on võimalik külastajale pakkuda mitmekesiseid tooteid ja teenuseid. Samuti suurendab see klientide teadlikkust erinevatest ettevõtetest. Hetkel on peamiseks Lahemaal tegutsevaks koostöövõrgustikuks Ehedad Elamused. Ehedad Elamused on 15 pereettevõtet koosnev koostöövõrgustik, mis pakub majutus- ja toitlustusteenuseid, aktiivse puhkuse ja seminaride läbiviimise võimalusi (Ehedad Elamused Lahemaal 2013).

Ettepanekuna toob autor välja külastuskavade tegemise, kus pannakse paika marsruut, mida mööda turist saab külastada erinevaid vaatamisväärsusi ja ettevõtteid. Külastuskavad on voldikud või ettevõtete kodulehekülgedel olev teave, mis sisaldab informatsiooni toitlustus- ja majutusteenuseid ning muid tegevusi pakkuvate ettevõtete kohta, pakkudes välja ka marsruudi, mida mööda turistid saavad ettevõtteid külastada. Sellisel juhul on suurem võimalus, et turist külastab mitut ettevõtet, saades mitmekesise

külastuskogemuse ning tagades, et külastatavad ettevõtted saavad turistide pealt tuntuks ja majanduslikku kasu. Voldikuid saavad turistid infopunktides, ettevõtetest kohapealt ja lisaks on võimalik informatsiooniga tutvuda ka ettevõtete kodulehekülgedel.

Viimasena analüüsiti kultuuriturismi trende ja tulevikuperspektiive. UNWTO statistika kohaselt on kultuuriturism kasvavas trendis. Kultuuri kogemist peetakse reisimise oluliseks osaks. Kvalitatiivse uuringu kohaselt arvasid vastajad samuti, et inimeste huvi kultuuriturismi vastu on suurenemas. Põhjuseks toodi välja inimeste suurenev huvi oma päritolu vastu (kehtib eelkõige siseturistide puhul), soovi avastada midagi uut ja põnevat ning Eesti populaarsuse suurenemist.

Haridustaseme tõus ja vananev elanikkond on samuti kultuuriturismitrende mõjutavateks teguriteks. Kultuurituristid on huvitatud reisimise hariduslikust aspektist, soovides reisides õppida uusi teadmisi ja kogeda teisi kultuure. Inimesed vanuses 45-65 võtavad aktiivselt osa kultuuritegevustest ja –reisidest, sest nad tahavad uusi kogemusi ning omavad piisavat sissetulekut, mis võimaldab neil kultuureisidel käia.

Kultuuriturismi arendamisega kaasnevateks peamisteks ohtudeks on nõudluse ja konkurentsi suurenemise tagajärjel elatustaseme tõus piirkonnas. See võib viia kohaliku elanikkonna vähenemiseni, sest elanikud soovivad elada odavamas piirkonnas, või jõukamate inimeste sissevooluni piirkonda. Teiseks ohuks on pärandi kommodifitseerumine ehk muutumine vaid tooteks, millel ei pruugi olla seotust piirkonna traditsioonide ja ajalooaga. Kolmandaks ohuks võib pidada raha väljavoolu, mis tähendab, et piirkonnas teenitud raha ei lähe kohalikule kogukonnale, vaid võõrtöötajatele või –investoritele. See tekitab kohalikus elanikkonnas rahulolematust.

Intervjuudest selgus, et intervjuueeritavad pole kultuuriturismi trendidega kursis või on kursis vähesel määral. Kuna intervjuueeritavatelt ei küsitud põhjust, siis ei oska töö autor öelda, miks uuritud ettevõtjad kultuuriturismi hetkeolukordade ja tulevikuperspektiividega end kursis ei hoi. Autor eeldab, et kuna uuritavad ettevõtted olid valdavalt väikeettevõtted, siis omanikud ei näe põhjust end trendidega kursis hoida. Seda toetab fakt, et intervjuueeritud ettevõtete hulgas suuremate ettevõtete esindajad ütlesid, et nad on mõningal määral kultuuriturismi trendidega kursis.

Kõik intervjueeritavad nõustuvad, et kultuuriturismi järjepidev arendamine on Lahemaa rahvuspargis väga oluline. Arendamisel tuleb silmas pidada kohaliku piirkonna ja selle elanike taluvusvõimet, sest tegemist on nii rahvuspargiga, kus kaitstakse kohalikke loodus- ja kultuuripärandit, kui ka tuhandete inimeste püsielukohaga.

Autor teeb Keskkonnaametile kui hetkel kõige aktiivsemalt kultuuripärandi säilitamise ja tutvustamisega tegelevale asutusele ettepaneku pöörata kultuuriturismi arendamisele suuremat tähelepanu. Hetkel ei ole teada täpsed külastajate arvud, nende huvid ja eesmärgid, kuhu kultuuriturismi arendamisega soovitakse jõuda. Kultuuriturismi võiks Lahemaal hallata kindel organisatsioon või osakond, mis viib turistide hulgas läbi küsitlusi, et kaardistada nende huvisid, motiive piirkonna külastamisel. Küsitluste tulemusena on võimalik kirjeldada kultuurituristide profiile, misjärel saab välja arendada piirkonda tutvustavaid tooteid ning turustada Lahemaad kindlale sihtrühmale.

Loodav organisatsioon saab end kursis hoida kultuuriturismi trendidega maailmas ning viib läbi konkurentide analüüsi, et positsioneerida Lahemaa rahvuspark teiste Eesti kultuuriturismi sihtkohtade seas. Positsioneerimise tulemusena on võimalik kirjeldada tunnuseid, mis teevad Lahemaa unikaalseks kultuuriturismi sihtkohaks võrreldes teiste kultuuriturismi sihtkohtadega.

Lähtuvalt teiseste andmete ja kvalitatiivse uuringute tulemustest väidab autor, et Lahemaa rahvuspargil on suur potentsiaal olemaks kultuuriturismi sihtkoht. Lahemaa rahvuspargi puhul on tegemist piirkonnaga, mis hõlmab suurt hulka loodus- ja kultuuripärandit. Positiivse aspektina saab välja tuua kultuuripärandi aktiivse ja järjepideva säilitamise ja kaitsmise mitme organisatsiooni poolt. Sellest saab järeldada, et kultuuripärandit soovitakse hoida võimalikult muutumatuna, et säiliks ajaloolised väärtused, mis on Lahemaad hõlmavale piirkonnale olulised.

KOKKUVÕTE

Käesoleva lõputöö eesmärgiks on analüüsida kultuuriturismi hetkeolukorda Lahemaa rahvuspargis ja esitada uuringute tulemustest lähtuvalt kultuuripärandi tutvustamisega tegelevatele ettevõtetele parendusettepanekuid kultuuriturismi arendamiseks piirkonnas.

Töö käigus viidi läbi teiste andmete analüüs ja poolstruktureeritud individuaalintervjuud Lahemaa rahvuspargi kultuuripärandi tutvustajatega. Teiste andmete analüüsil tugineti Euroopa väikeettevõtetele ja maapiirkondadele suunatud mudelile, mida töö autor kohandas vastavalt kultuuriturismi kontekstile. Uuringus analüüsiti kultuuriturismi pakkumist, nõudlust, konkurentsi ja trende puudutavaid andmeid.

Poolstruktureeritud individuaalintervjuude valimisse kuulusid kaheksa kultuuripärandi tutvustajat. Viie intervjuueeritavaga toimus intervjuu silmast silma kohtudes ning kolm ettevõtet eelistasid küsimustele vastata kirjalikult. Intervjuude eesmärgiks oli saada ülevaade, mida mõistavad kultuuripärandi tutvustajad kultuuriturismi all, kuidas nad hoiavad end kursis trendidega ning kas kultuuripärandi tutvustamise jaoks tehakse koostööd teiste ettevõtetega.

Lõputöö probleem seisnes selles, et ettevõtted, mis tegelevad kultuuripärandi tutvustamisega, ei tugine ühisele eesmärgile ega tegevuskavale. Seetõttu ei ole seni olnud võimalik hinnata kultuuriturismi hetkeolukorda ja selle tulevikuperspektiive Lahemaa rahvuspargis. Kvalitatiivne uurimus andis probleemile tõestust, sest intervjuude tulemusena selgus, et kultuuripärandi tutvustajad ei tegutse ühisele tegevuskavale tuginedes ning kultuuriturismi ei halda ükski organisatsioon Lahemaa rahvuspargis.

Uuringute analüüsi olulisemad järeldused on:

- Lahemaal on rohke loodus- ja kultuuripärand, mille kaitsmise ja säilitamisega tegeletakse järjepidevalt;
- Peamiseks kultuuripärandiks peetakse lisaks loodusele ja kultuurile ka kohalikke inimesi, kes traditsioone elus hoiavad ning mõisaid.
- Kultuuripärandi tutvustajad ei ole kultuuriturismi olemusest ja hetkeolukorrast piisavalt teadlikud;
- Kultuuripärandi tutvustajate hulgas esineb vähesel määral konkurentsi, pigem ollakse koostööpartnerid;
- Lahemaa peamiseks konkurentideks on Eesti rahvuspargid ning muud kõrge kultuuripärandiga piirkonnad, nagu Soomaa, Mulgimaa;
- Külastajaid on aasta-aastalt aina enam, kuid ei olda kursis nende vajaduste ja ootustega.

Lähtuvalt teooriast ja uuringu tulemustest tegi autor omapoolsed ettepanekud kultuuriturismi arendamiseks Lahemaa rahvuspargi, mis on kajastatud alapeatükis 2.4.

Olulisemad parendusettepanekud on järgmised:

- Suurendada kultuuripärandi tutvustajate vahelist koostööd, korraldades koostöövõrgustiku laiendamiseks infoõhtuid ja koosolekuid kultuuriturismi alastel teemadel;
- Teha külastuskavasid koos marsruutidega, mis abistavad kultuurituriste ettevõtete külastamisel pakkudes mitmekesist toodet;
- Pöörata rohkem tähelepanu kultuuriturismi arendamisele Lahemaal, sest tegemist on rohke kultuuripärandiga piirkonnaga, mistõttu on potentsiaali palju.

Autor leiab, et käesoleva lõputöö teoreetiline materjal ja uuringute tulemused on vajalik eelkõige Keskkonnaametile, kuna tegemist on ühe peamise kultuuripärandi säilitamise ja tutvustamisega tegeleva asutusega Lahemaa rahvuspargis. Tööga on soovitatav tutvuda ka teistel Lahemaa kultuuripärandit tutvustavatel ettevõtetel.

VIIDATUD ALLIKAD

1. About the project. Atlas cultural tourism research project [<http://www.tram-research.com/atlas/aboutproject.htm>] 11.05.2013.
2. Baltic Cultural Tourism Policy Paper. 2001-2003. UNESCO. [http://www.unesco.ee/dok/bct_full.doc] 20.03.2013.
3. **Besculides, A., Lee, M.E., McCormick, P.J.** Residents perceptions of the cultural benefits of tourism. – Annals of Tourism Research, 2002, Vol. 29 (2), pp. 303-319.
4. **Bywater, M.** 1993. The Market for Cultural Tourism in Europe. – Travel and Tourism Analyst, Vol. 6, pp. 30-46. (Kaudviide)
5. Cultural Heritage Visitor Profile. Cultural Heritage Tourism. [<http://www.culturalheritagetourism.org/resources/visitorProfile.htm>] 23.03.2013.
6. **Douglas, N., Douglas, N., Derrett, R.** 2001. Special Interest Tourism. Brisbane: Wiley.
7. Eesti ja Euroopa turism 2012. Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus. [http://static2.visitestonia.com/docs/510580_eesti-turism-2012.pdf] 11.05.2012.
8. Eesti kultuuriaarded. Kultuuriväärtused. Eesti ametlik turismiinfo. [<http://www.puhkaestis.ee/et/sihtkohad/kultuurivaartused>] 28.04.2013.
9. Eesti kultuuripärandi hoidmise ja väärtustamise arengukava aastani 2030 koostamise ettepanek. 2008. [https://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/valitsus/arengukavad/arengukavade-koostamise-ettepanekud/kultuurip_randi_arengukava_ettepanek.pdf] 02.04.2013.
10. Eesti riiklik turismi arengukava aastateks 2007-2013. Riigi Teataja I osa, 2006, nr 53, art 400.
11. Ehedad Elamused Lahemaal [<http://www.ehedad.ee>] 10.05.2013.
12. Etno.ee [<http://www.etno.ee>] 12.05.2013.

13. **Gubrium, J.F., Holstein, J.A., Marvasti, A.B., McKinney, K.D.** 2012. The SAGE Handbook of Interview Research: the Complexity of the Craft. Los Angeles: SAGE.
14. **Hongliang, Y., Bramwell, B.** 2008. Cultural Tourism, Ceremony and the State in China. – Annals of Tourism Research, Vol. 35 (4), pp. 969-989.
15. Impact of European Cultural Routes on SMEs', innovation and competitiveness. 2011. Strasbourg: Council of Europe. [http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/culture/routes/StudyCR_en.pdf] 18.04.2013.
16. Interaktiivne Eesti kaart. Regio. [http://kaart.otsing.delfi.ee/index.php?id=1&bbox=580506.250034137,6591886.56126598,630850.000034137,6620902.18626598&layers=1028] 30.04.2013.
17. International Cultural Tourism Charter: Managing Tourism at Places of Heritage Significance. 1999. Mexico: ICOMOS. [http://www.icomos.org/tourism/charter.html] 22.02.2013.
18. Ioan-Franc, V., Istoc, E-M. 2007. Cultural tourism and sustainable development. – Romanian Journal of Economic Forecasting, Vol. 4 (1), pp. 89-96. [http://www.ipe.ro/rjef/rjef1_07_7/rjef1_07_7.pdf] 28.04.2013.
19. **Ivanovic, M.** 2008. Cultural Tourism. Cape Town: Juta & Company, Ltd.
20. Kaitse- ja hoiualad. Keskkonnaamet. [http://www.keskkonnaamet.ee/keskkonnakaitse/looduskaitse-3/kaitsealad] 26.04.2013.
21. Kaitsealade külastuskoormuse hindamise juhend: seiremeetodite arendamine ja rakendamine. 2011. Tartu: SA Keskkonnainvesteeringute Keskus. [http://www.keskkonnaamet.ee/public/kaitsealad/110526_Kaitsealade_kylastuskoormuse_hindamise_juhend.pdf] 17.04.2013.
22. Kliendiinfosüsteem. 2013. Riigimetsa Majandamise Keskus.
23. **Kruczek, Z.** 2010. Between Attraction and Tourist Trap – Cultural Tourism Dilemmas in the 21st Century. – Economic Review of Tourism, Vol. 43 (3), pp. 144-150.
24. Kultuuripärandi kaitse. Lahemaa rahvuspark. Keskkonnaamet. [http://www.keskkonnaamet.ee/lahe/uldinfo/lahemaa-kultuuriparand/kultuuriparandi-kaitse-3/] 15.04.2013.

25. Lahemaa national park. TripAdvisor.
[http://www.tripadvisor.com/Search?q=lahemaa&sub-search=SEARCH&geo=&pid=3826&returnTo=__2F__] 10.05.2013.
26. Lahemaa rahvusparki kaitse-eeskiri. 2013. Keskkonnaamet. Vabariigi Valitsus.
27. Lahemaa rahvusparki kaitse-eeskirja eelnõu seletuskiri. 2013. Keskkonnaamet. Vabariigi Valitsus.
28. Lahemaa rahvusparki kaitsekorralduskava 2011-2013. 2010. Keskkonnaamet.
29. Lahemaa rahvuspark. Estonica. 2013.
[http://www.estonica.org/et/Loodus/Lahemaa_rahvuspark/] 02.04.2013.
30. **Laherand, M-L.** 2008. Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: Infotrükk.
31. **Lord, G.D.** 1999. The Power of Cultural Tourism.
[http://linkbc.ca/torc/downs1/Artcl_PowerCulturalTourism-GL.pdf] 20.03.2013.
32. **McKercher, B., du Cros, H.** 2002. Cultural Tourism: The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management. New York: Haworth Hospitality Press.
33. **Niemczyk, A.** 2013. Cultural Tourists: An Attempt to Classify Them. – Tourism Management Perspectives, Vol. 5, pp. 24-30.
34. OECD. The Impact of Culture. 2009. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
35. **Paulus, A.** 2013. Lahemaa rahvusparki piiranguvööndid ja kaitse-eeskirja eelnõu valguses (PowerPoint slaidid).
[http://www.keskkonnaamet.ee/public/Lahemaa_rahvusparki_piiranguvoondid_ja_kaitse-eeskirja_eelnou_valguses] 27.04.2013.
36. **Phua, V.C., Berkowitz, D., Gagermeier, M.** 2012. Promoting Multicultural Tourism in Singapore. – Annals of Tourism Research, Vol. 39 (2), pp. 1255-1257.
37. **Richards, G.** 1996. Cultural Tourism in Europe. Wallingford: CAB International.
38. **Richards, G.** 2001. Cultural Attractions and European Tourism. Wallingford: CABI Publishing.
39. **Richards, G.** 2007. Cultural Tourism: Global and Local Perspectives. New York: Haworth Hospitality Press.
40. **Sigala, M., Leslie, D.** 2005. International Cultural Tourism: Management, Implications and Cases. Amsterdam: Elsevier Butterworth-Heinemann.
41. **Smith, M.** 2003. Issues In Cultural Tourism Studies. London: Routledge.

42. **Zeppel, H., Hall, C.M.** 1992. Arts and Heritage Tourism, in Weiler, B., Hall, C.M (eds). Special Interest Tourism. London: Belhaven Press, pp 47-64. (Kaudviide)
43. **Zimmer, P., Grassmann, S.** 1996. Evaluating a Territory's Touristic Potential. [<http://ec.europa.eu/agriculture/rur/leader2/rural-en/biblio/touris/metho.pdf>] 02.01.2013.
44. **Taras, V., Rowney, J., Steel, P.** 2009. Half a century of measuring culture: Review of approaches, challenges and limitations based on the analysis of 121 instruments for quantifying culture. – Journal of Interantional Management, Vol. 15, pp. 357-373.
45. **Timothy, D.J.** 2011. Cultural Heritage and Tourism: an introduction. Bristol: Channel View.
46. **Towner, J.** 1985. The Grand Tour: A Key Phase in the History of Tourism.- Annals of Tourism Research, Vol. 12 (3), pp. 297-333. (Kaudviide)
47. UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity. 2001. Paris: UNESCO. [<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001246/124687e.pdf#page=67>] 19.03.2013.
48. UNWTO. 1985. The Role of Recreation Management in the Development of Active Holidays and Special Interest Tourism and Consequent Enrichment of the Holiday Experience. Madrid: UNWTO.
49. UNWTO, ETC. City Tourism & Culture: The European Experience. 2005. Madrid: UNWTO.
50. **Urry, J.** 2002. The Tourist Gaze. London: Sage.
51. Vaimse kultuuripärandi kaitse konventsioon 2003.- Riigi Teataja II osa, 2006, nr 19, art 51.
52. **Williams, R.** 1983. Keywords: A Vocabulary of Culture and Society. London: Fontana Paperbacks.
53. **Wurzburger, R.** 2010. Creative Tourism: A Global Conversation. Santa Fe: Sunstone.

LISAD

Lisa 1. Poolstruktureeritud individuaalintervjuu küsimustik

Lugupeetud vastaja!

Olen Tartu Ülikooli Pärnu kolledži turismi- ja hotelliettevõtluse 3.kursuse üliõpilane. Palun Teie abi lõputöö raames toimuva uuringu “Kultuuriturismi hetkeolukord ja selle potentsiaal Lahemaa rahvuspargis” läbiviimiseks. Uuringu eesmärk on saada ülevaade Lahemaa rahvuspargis kultuuripärandit tutvustavate ettevõtjate arvamusest kultuuriturismist ja selle tähtsusest Lahemaal, külastajate motiividest ning tulevikuperspektiividest.

Ette tänades,

Liisa Tang

1. Palun täpsustage oma ettevõtte tegevusvaldkon(na)d.

Pakkumine

2. Kui tähtis osa on kultuuripärandi tutvustamisel Teie ettevõttes?
3. Kas kultuuripärandi osakaalu Teie ettevõttes võiks suurendada? Kui jah, siis millised on peamised takistused kultuuripärandi tutvustamisel?
4. Milline on Teie arvates kultuuriturismi osakaal ja tähtsus Lahemaa rahvuspargis?
5. Mida peate peamiseks kultuuripärandiks Lahemaal?
6. Kas Teie arvates on Lahemaa rahvuspargi külastajal piisavalt võimalusi kultuuripärandiga tutvumiseks? Palun põhjendage.
7. Millised ettevõtted on Teie arvates peamised kultuuripärandi tutvustajad Lahemaal? Millised ettevõtted peaksid kultuuripärandit tutvustama?

Trendid ja tulevikuperspektiivid

8. Millisel määral olete kursis kultuuriturismi hetkeolukorra ja tulevikuperspektiividega Eestis?
9. Kui oluliseks peate kultuuriturismi arendamist Lahemaa rahvuspargis?

10. Kas Teie arvates on kultuuriturismi vastu huvi suurenemas või vähenemas? Palun põhjendage.

Koostöö ja konkurents

11. Milline on Teie suhtumine koostöövõrgustikesse?

12. Milliste ettevõtetega olete teinud koostööd, et arendada kultuuripärandi tutvustamist?

13. Kas Teie meelest koostöö teiste ettevõtetega lihtsustab kultuuripärandi tutvustamist külastajatele? Palun põhjendage.

14. Kas Teie arvates on kultuuripärandit tutvustavad ettevõtted Lahemaa rahvuspargis pigem konkurendid või koostööpartnerid?

Nõudlus

15. Millised on Teie arvates/kogemuste põhjal külastajate peamised motiivid Teie ettevõtte külastamisel?

16. Kas kultuuripärandiga tutvumine on külastajatel tihti külastuse peamiseks eesmärgiks?

17. Kui palju Te lähtute oma töös klientide tagasisidest?

Täna vastamast!

Lisa 2. Teiseste andmete pakkumise analüüsi andmed

TERRITOOORIUM/TUNNUS	KIRJELDUS
Territooriumi pindala (ha)	Rahvuspargi pindala on 74 783,6 ha, sellest riigimaad 20 737,6 ha, eramaad 18 958,8 ha, munitsipaalmaad 58,2 ha ja jätkuvalt riigi omandis olevat maad 8405,2 ha (Lahemaa rahvuspargi kaitse-eeskirja... 2013: 11)
Geograafiline olukord	Lahemaa rahvuspargi maismaa-ala hõlmab peamiselt kolme maastikurajooni: Põhja-Eesti e Soome lahe rannikumadalikku ja saari, Põhja-Eesti e Harju lavamaad ja Kirde-Eesti e Viru lavamaad, vähesel määral ka Kõrvemaad. Rahvuspargis on esindatud iseloomulikud, ulatuslikud ja mitmekesised ning seejuures võimalikult terviklike ökosüsteemidega loodusmaastikud. Rannikut ilmestavad poolsaared, lahed ning hulgalised väikesaared, millest suurim on Mohni saar. Tähelepanuväärseks pinnavormiks alal on Põhja-Eesti klint, mis sisemaise astanguna moodustab selgelt jälgitava klindiorgude ja -lahtedega tugevasti liigestatud piiri klindiesise madaliku ja Põhja-Eesti lavamaa vahel. Maastikele on iseloomulikud Eesti rannikualale tüüpiliselt suured rändrahnud ja erakordselt tihedad kivikülvid, mis muudavad Lahemaa Eesti teiste rahvusparkide seas ainulaadseks. Rahvuspargis on Eestile tüüpilisi vee-, ranniku-, metsa-, soo- ja niiduelupaiku. Rahvuspargi mereala hõlmab osa Soome lahest. Rannikul esineb rohkelt madalikke ning rannad on üldiselt kivised, leidub mitmeid rannikuelupaiku, millest suurema osa moodustavad veealused liivamadalad. Lahemaa sümbolmaastikuks on valdavalt loode-kagu suunas orienteeritud poolsaarte ja lahtedega liigestatud rannikumaastikud. (Lahemaa rahvuspargi kaitse-eeskirja... 2013: 5-6)
Topograafia/reljeef	
Peamised mäed (kõrgus merepinnast)	Ei ole mägesid, reljeefi rikastab klint (M.Vendt suuline teade 8.04.2013)
Kõrgeim tipp	Vähesele paljandumisele vaatamata kerkib aga klindi perv kõige kõrgemale just Lahemaal, ulatudes Vihulas 67 m üle merepinna (Lahemaa rahvuspark 2013)
Madalaim punkt	Põhja-Eesti rannikumadalik, seega madalaim punkt asub merega ühenduses (<i>Ibid</i> 2013).
Hüdrograafia	
Veeteed	Peamised vooluveekogud on Altja oja, Kolga jõgi, Loo jõgi, Loobu jõgi, Mustoja oja, Pudisoo jõgi, Valgejõgi ja Võsu jõgi, (Lahemaa rahvuspargi kaitse-eeskirja... 2013: 5)

Lisa 2 järg.

TERRITOOORIUM/TUNNUS	KIRJELDUS
Veekogud	Lahemaa rahvuspargis asuvatest järvedest on suurim klindilahas paiknev Kahala järv, lisaks on siin tüüpilisi näiteid klindiesistest rannalähedastest järvedest (Lohja järv, Käsmu järv) ning Põhja-Eesti maakerget iseloomustavad Maalaht ja Ulgulaht. (Lahemaa rahvuspargi kaitse-eeskirja... 2013: 5)
Maakasutus	Kaitseala maaomandisse kuulub nii riigimaad, eramaad, munitsipaalmaad kui ka jätkuvalt riigi omandis olevat maad (Lahemaa rahvuspargi kaitse-eeskirja... 2013: 1) Pikaajalisest maakasutusest tingituna on Lahemaa rahvuspargi maastikus domineeriv mosaiiksus, kus looduslikud alad vahelduvad kultuurmaastikega. (Lahemaa rahvuspargi kaitse-eeskirja... 2013: 6)
Elupaigad	Maastikuline vaheldusrikkus teeb Lahemaast paiga, kus on esindatud enamus Eestile omastest elupaigatüüpidest, need on omakorda elupaigaks paljudele, sh haruldastele, ohustatud ja kaitsealustele liikidele. (Lahemaa rahvuspargi kaitse-eeskirja... 2013: 6)
Metsad	Üle 70% Lahemaa pindalast moodustavad metsad. Enamik neist on liigivaesed palu- ja nõmme- ning rabametsad. Jõgede kallastel leidub kitsaste ribadena lammimetsa, klindinõlvadel on säilinud laialehiste salumetsade jäänukeid, Altja jõe orus ka salukuusikuid. Koljaku astangu all ja Pudisoo jõe ääres leidub suuremaid lodumetsi. (Lahemaa rahvuspark 2013) Metsaalad moodustavad u 73% Lahemaa maismaapindalast, millest omakorda u 61% jääb Eesti põhjarannikule tüüpiliste männikute alla. Lahemaa rahvuspark on üks Euroopa suurimaid metsakaitsealasid (Lahemaa rahvuspargi kaitse-eeskirja... 2013: 5-8)
Haruldased liigid	Lahemaa rahvuspargi territooriumi suurus ja elupaikade mitmekesisus loob soodsad tingimused mitmete nii Eestis kui ka Euroopas haruldaste ja ohustatud liikide esinemiseks. (Lahemaa rahvuspargi kaitse-eeskirja... 2013: 9)

Lisa 2 järg.

TERRITOOORIUM/TUNNUS	KIRJELDUS
<p>Taimestik Haruldaste taimede sordid</p>	<p>Lahemaa taimharuldustest on tuntuim klindi rusukaldail kohati kasvav mets-kuukress, lisaks sellele on leitud soomurakat, siberi piimikat ning rand-seahernest. (Lahemaa rahvuspark 2013)</p> <p>Keskkonnaregistri andmetel on Lahemaal registreeritud 46 kaitsealust soontaimeliiki: kaks I kaitsekategoorias, 13 II kaitsekategoorias, 31 III kaitsekategoorias. I kaitsekategooriasse kuuluvad sõnajalgtaimed haruline võtmehein (<i>Botrychium matricariifolium</i>) ja põhja-raunjalg (<i>Asplenium septentrionale</i>). Põhja-raunjalal on Eestis ainult üks looduslik leiukoht, Lahemaal asuvad kunstlikult loodud katselapid. Esiletõstmist vääriavad veel mitmed haruldased liigid: siberi piimikas (<i>Mulgedium sibiricum</i>) – neljast alast, kus liigi leiukohti on registreeritud, kaks, sh suurim, asuvad Lahemaal; mesimurakas e soomurakas (<i>Rubus arcticus</i>) – Eestis teada neljas piirkonnas; mõru vesipipar (<i>Elatine hydropiper</i>) ja sile kardhein (<i>Ceratophyllum submersum</i>) – Eestis vähe leiukohti. Loodusdirektiivi II lisa liikidest kasvavad Lahemaal nõmmnelk (<i>Dianthus arenarius</i>) ja kaunis kuldking (<i>Cypripedium calceolus</i>) ning IV lisa liikidest mitmed kollad (<i>Lycopodium spp.</i>). Eesti punase nimestiku ohukategooriatesse kuulub 14 liiki, sh üks äärmiselt ohustatud (CR) – mesimurakas e soomurakas; viis ohustatud (EN) – haruline võtmehein, siberi piimikas, kõdu-koralljuur (<i>Corallorhiza trifida</i>), aasnelk (<i>Dianthus superbus</i>), sile kardhein; kaheksa ohualdist (VU) – müür-raunjalg (<i>Asplenium ruta-muraria</i>), nõmmvareskold (<i>Diphasiastrum tristachyum</i>), nõmmnelk, põhjatarn (<i>Carex mackenziei</i>), mõru vesipipar, harilik nõgilillik (<i>Limosella aquatica</i>) (ei ole kaitse all), väike käöpõll (<i>Listera cordata</i>), ainulehine soovalk (<i>Malaxis monophyllos</i>). (Lahemaa rahvuspargi kaitse-eeskirja... 2013: 4)</p>

Lisa 2 järg.

TERRITOOORIUM/TUNNUS	KIRJELDUS
<p>Loomastik Haruldaste loomade liigid</p>	<p>Kuna Lahemaa on suure pindala ja vahelduva maastiku ja looduslike kooslustega ala, on siinne elustik väga rikkalik ja mitmekesine. Äärmiselt ohustatud loomaliikidest elutsevad Lahemaal ebapärlikarp (<i>Margaritifera margaritifera</i>), merivart (<i>Aythya marila</i>) ja lõhe (<i>Salmo salar</i>); ohustatud liikidest must-toonekurg (<i>Ciconia nigra</i>), tutkas (<i>Philomachus pugnax</i>) ja tõmmukajakas (<i>Larus fuscus</i>); ohuolulistest liikidest metsis (<i>Tetrao urogallus</i>), kassikakk (<i>Bubo bubo</i>), karvasjalg-kakk (<i>Aegolius funereus</i>), nõmmekiur (<i>Anthus campestris</i>), kaljukotkas (<i>Aquila chrysaetos</i>), põldtsiitsitaja (<i>Emberiza hortulana</i>), kalakotkas (<i>Pandion haliaetus</i>), soopart (<i>Anas acuta</i>) ja vaenukägu (<i>Upupa epops</i>); ohulähedastest liikidest merikotkas (<i>Haliaeetus albicilla</i>), kanakull (<i>Accipiter gentilis</i>), tiigilendlane (<i>Myotis dasycneme</i>), välja-loorkull (<i>Circus cyaneus</i>), jäälind (<i>Alcedo atthis</i>), väike-konnakotkas (<i>Aquila pomarina</i>), hüüp (<i>Botaurus stellaris</i>), mustviires (<i>Chlidonias niger</i>), sarvikpütt (<i>Podiceps auritus</i>), õõnetuvi (<i>Columba oenas</i>), hahk (<i>Somateria mollissima</i>) ja teder (<i>Tetrao tetrix</i>). Lahemaal on Eestis ainus väljasuremisohus I kaitsekategooriasse kuuluva ebapärlikarbi elupaik. Lahemaa piirkonnas on läbi aegade registreeritud 222 linnuliiki, mis teeb alast väga esindusliku linnukaitseala. Oma asukoha tõttu Läänemere ääres jääb Lahemaa paljude linnuliikide rändeteele. I kaitsekategooriasse kuuluvatest linnuliikidest pesitsevad Lahemaal merikotkas (<i>Haliaeetus albicilla</i>), kalakotkas (<i>Pandion haliaetus</i>), kaljukotkas (<i>Aquila chrysaetos</i>), must-toonekurg (<i>Ciconia nigra</i>), kassikakk (<i>Bubo bubo</i>) ja niidurüdi (<i>Calidris alpina schinzii</i>). (Lahemaa rahvusparki kaitse-eeskirja... 2013: 3-9)</p>
<p>Looduslikud alad, mille vastu tuntakse erihuvi</p>	<p>Lahemaa rändrahnudest on tuntumad Juminda Majakivi, Jaani-Tooma Suurkivi Kasispeal ning Võsu Ojakivi. (Lahemaa rahvuspark 2013)</p>

Lisa 2 järg.

TERRITOOORIUM/TUNNUS	KIRJELDUS
<p>Kaitstavad piirkonnad</p>	<p>Lahemaa rahvuspark ehk kogu uuritav piirkond. Lahemaa rahvuspark on tsoneeritud kaheks reservaadiks, 43 sihtkaitsevööndiks ja 11 piiranguvööndiks. Reservaatide alla jääb 118,2 ha, sihtkaitsevöönditesse 17 661,9 ha ja piiranguvööndisse 57 003,5 ha. Vööndite piiritlemise aluseks on olnud piiri mõistetavus ja looduses tuvastatavus. (Lahemaa rahvusparki kaitse-eeskirja... 2013: 11)</p> <p>Piiranguvööndites kaitstakse pärandkultuurmaastikke – inimese ja looduse koosmõjul kujunenud traditsioonilisi maastikke koos seal asuvate looduslike ja kultuuriliste väärtustega ning neid alal hoidvate protsessidega. Piiranguvöönd on kaitseala osa, mis ei kuulu loodusreservaati ega sihtkaitsevööndisse. Piiranguvööndisse jäävad piirkonna majanduslikult kasutatavad alad. (Lahemaa rahvusparki kaitse-eeskirja... 2013: 52-82)</p> <p>Loodusreservaadis on keelatud igasugune inimtegevus, sealhulgas inimeste viibimine, välja arvatud järelevalve ja päästetöödel, kaitseala valitsemise ja korraldamise eesmärgil ning kaitseala valitseja nõusolekul kaitseala seisundi jälgimise ja hindamise ning teadustegevuse eesmärgil. (Lahemaa rahvusparki kaitse-eeskirja... 2013: 87)</p> <p>Sihtkaitsevöönd on kaitseala osa seal väljakujunenud või kujundatavate loodusväärtuste säilitamiseks. (Lahemaa rahvusparki kaitse-eeskirja... 2013: 78)</p>
<p>Ligipääs, transport</p>	<p>Kaitsealal on lubatud sõidukiga sõitmine selleks ettenähtud teedel. Sõidukiga sõitmine väljaspool selleks ettenähtud teid ning maastikusõidukiga sõitmine on lubatud üksnes järelevalve- ja päästetöödel, kaitse korraldamise ja valitsemisega seotud tegevusel, kaitse-eeskirjaga lubatud kaitseala valitseja nõusolekul teostataval tegevusel ning piiranguvööndis liinirajatiste hooldustöödel ja maatulundusmaal põllu- ja metsamajandustöödel. (Lahemaa rahvusparki kaitse-eeskirja... 2013: 76)</p>
<p>Ühendused põhimaanteedega</p>	<p>Kaitseala lõunapiiril on Tallinn-Narva maantee.</p>

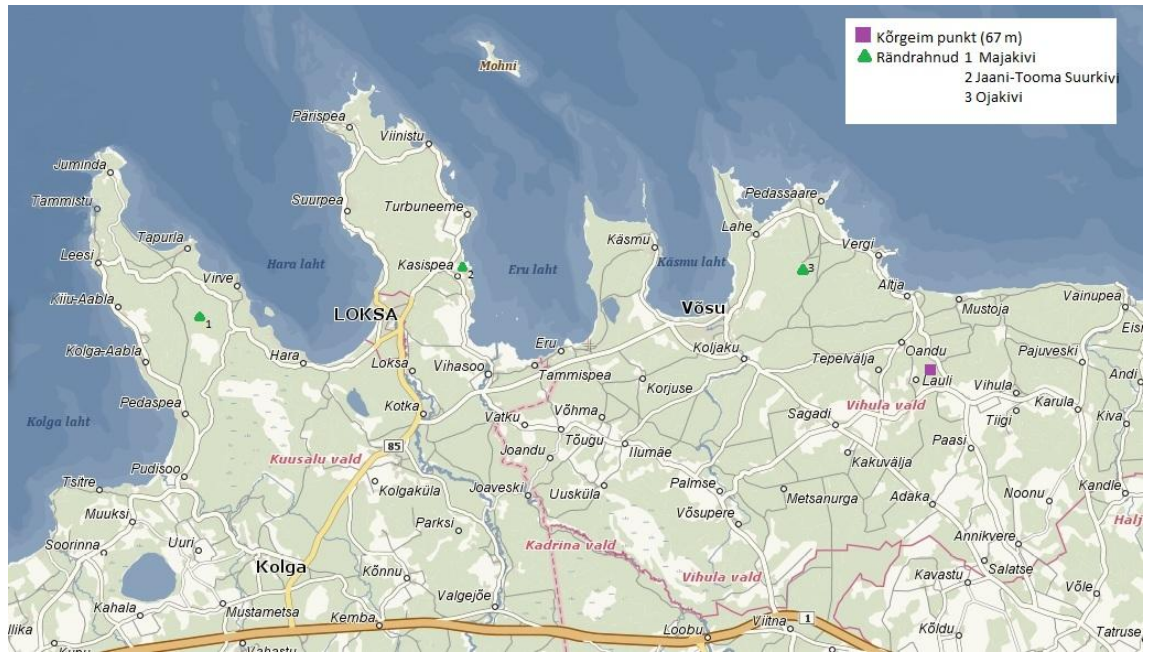
Lisa 2 järg.

TERRITOORIUM/TUNNUS	KIRJELDUS
Kultuur	Rahvuspargis on olulisel kohal kultuuriväärtused. Lahemaa rahvuspargi ala on muististe poolest üks rikkamaid Eestis. Muistse aja tunnistajad maastikul on iidsete kivikalmed, muinaspõllud, asulakohad ning pühad lohukivid. Siin leiab näiteid Eesti tüüpilistest ranna- ja sisemaaküladest. Eesti aladel kunagi levinud mõisakultuuri esindavad neli terviklikku mõisaansamblit: Kolga, Palmse, Sagadi ja Vihula. Lisaks leidub Lahemaal palju rahvausundis pühaks peetud loodusobjekte: puid, hiiesalusid, allikaid ja kive. Olulisel kohal on kohaliku materiaalse pärandiga seotud vaimne kultuuripärand ning traditsiooniline inimtegevus; (Lahemaa rahvuspargi kaitse-eeskirja... 2013: 6)
Arhitektuur, linnaplaneerimine, struktuur	Ehituskeeluvööndi ulatus Läänemere ranna mandriosas on üldjuhul hajaasustusalal 100 meetrit ja tiheasustusalal (Võsu, Vergi ja Käsmu Vihula valla üldplaneeringu alusel) 50 meetrit. (Lahemaa rahvuspargi kaitse-eeskirja... 2013: 71)
Kultuurilised vaatamisväärsused, nende kaitsmine	Kultuuripärandi kaitsereežiim rakendub eelkõige Lahemaa rahvuspargi piiranguvööndi alal, mis on suures osas inimeste loodud ja kujundatud keskkond. Sellised piirkonnad kätkevad endis nii kultuur-ajaloolisi kui looduslikke väärtusi, mille säilitamine on oluline nii kultuuri kui ka rahvusliku või kohaliku identiteedi seisukohalt. Piiranguvööndis kaitstakse inimese ja looduse koosmõjul kujunenud traditsioonilisi kultuurmaastikke koos seal sisalduvate looduslike ja kultuuriliste elementidega ning neid alal hoidvate protsessidega. Enamuses neist aladest on tegemist traditsioonilise hästisäilinud pärandmaastikuga, milles ajaloolis-kultuurilise väärtusega elemente alates esiajast (nt kalmed ja lohukivid) tänapäeva väärtusteni (nt kooli- ja seltsimajad). Kultuuripärandi kaitse peab rakenduma nii pärandmaastike, pärandkoosluste, ajaloolise maakasutuse säilitamisena, ehituspärandi, asustusstruktuuri ja ajalooliste objektide kaitstes kui ka piirkonnaga seotud toponüümika, elulaadi, töötraditsioonide ja käsitööksuste säilimise kaudu. (Kultuuripärandi kaitse 2013)
Kombed, rahvaluule	Lahemaal on kaitse all ka rahvakultuur. Lahemaa rahvuspargi kultuuripärandi kaitse kontekstis on tähtis piirkonnaga seotud unikaalse vaimse pärandi ja rahvakultuuri säilimine – kohapärimus, töötraditsioonid, käsitööoskused, vaimne pärand. Piirkondlik kinnispärand ja traditsiooniline elulaad säilib tänu sellega seotud oskuste ja tavade tundmisele. (Kultuuripärandi kaitse 2013)

Lisa 2 järg.

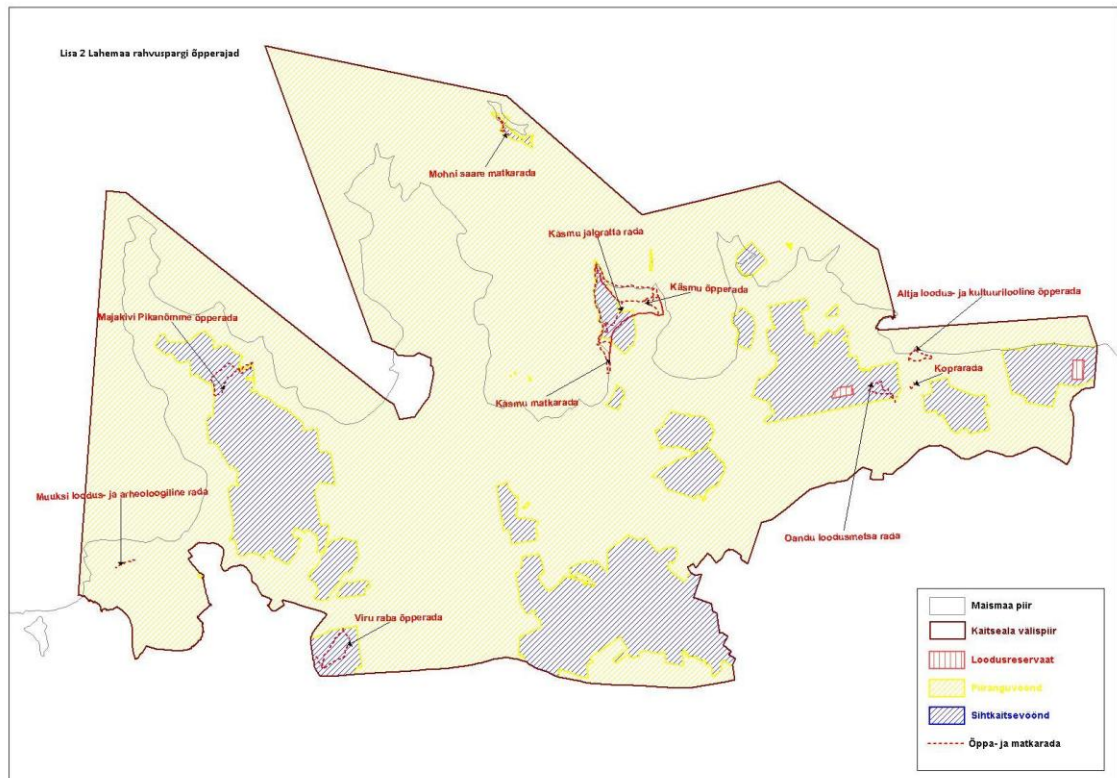
TERRITOOORIUM/TUNNUS	KIRJELDUS
Ajaloolised hooned	Ajaloolis-kultuurilise väärtusega mõisakohad ja mõisad, mõisapargid, alleed, kõrtsikohad ja ajaloolised teed, veskid, kalmistud, kabelid ja looduslikud pühapaigad, kooli- ja seltsimajad, söepõletuskohad, lubjaahjud, telliselöövid- ja tehased, piirded ja kiviaiad, põlised kohanimed, sisemaakülade ja rannakülade ajaloolis-kultuurilise ja arhitektuurilise väärtusega hoonestus ja põlised talukohad ning traditsiooniline asustusstruktuur. (Kultuuripärandi kaitse 2013)
Majutus	
Jaotus vastavalt voodikohtadele	
Vähem kui 5 voodikohta	Villa Veranda
5 kuni 9 voodikohta	Sireli puhketalu, Männiku kodumajutus, Linnumäe loodustalu, Hara puhkemaja, Mäehansu turismitalu, Kelluka puhkemaja
10 kuni 19 voodikohta	Toomarahva turismitalu, Eisma külalistemaja, Allika puhkemaja, Sae hostel, Arma puhkemaja, Külalistemaja Rannamännid, Merekalda külalistemaja, Sinisalu puhkemaja, Uustalu kodumajutus, Vahtra turismitalu, Haaviku talu, Adami külalistemaja, Vergi sadama hostel, Postimaja hostel, Kuusiku loodustalu, Önnela külalistemaja
20 kuni 29 voodikohta	Mätta ratsatalu, Külalistemaja Rannaliiv, Metsa hostel, Viiking külalistemaja, Arbavere puhkekeskus, Madi talu
30 kuni 49 voodikohta	Laane pansion, Palmse mõisa külalistemaja, Sagadi mõisa võõrastemaja, Vainupea pansionaat, Ojaäärse loodusmaja, Viitna puhkekeskus, Aedliivaku külustuskeskus, Kuivoja puhkekeskus, Nõmmeveski puhketalu
50 kuni 99 voodikohta	Park-Hotell Palmse, Sagadi mõisa hotell, Vihula mõisa hotell, Jõekääru puhkekeskus
100 kuni 249 voodikohta	Lainela puhkeküla, Männisalu puhkekeskus, Viinistu hotell
Jaotus vastavalt majutuse tüübile	
Turismitalu	Toomarahva, Vahtra, Haaviku, Mäehansu
Hotell	Park-Hotell Palmse, Sagadi mõis, Vihula mõis, Viinistu
Külalistemaja	Eisma, Rannamännid, Merekalda, Palmse mõis, Sagadi mõis, Adami, Rannaliiv, Viiking, Önnela
Hostel	Sae, Vergi sadam, Metsa, Postimaja
Kodumajutus	Uustalu, Villa Veranda, Männiku
Puhkemaja, -talu	Allika, Sinisalu, Sireli, Arma, Madi, Hara, Kelluka, Nõmmeveski
Puhkekeskus, -küla	Lainela, Männisalu, Viitna, Arbavere, Aedliivaku, Jõekääru, Kuivoja
Ratsatalu	Mätta
Karavanid, kämpingud	Lepispea, Arturi
Pansion(aat)	Laane, Vainupea
Loodustalu, -maja	Ojaäärse, Kuusiku, Linnumäe

Lisa 3. Lahemaa rahvusparki geograafiline iseloomustus



Allikas: Interaktiivne Eesti kaart... 2013 (autori muudatustega)

Lisa 4. Lahemaa rahvusparki õpperajad



Allikas: Lahemaa rahvusparki kaitsekorralduskava 2010: 340.

SUMMARY

THE DEVELOPMENT OF CULTURAL TOURISM POTENTIAL IN LAHEMAA NATIONAL PARK

Liisa Tang

Cultural tourism is one of the fastest growing forms of tourism. An increasing number of tourists travel for cultural motives, including both educational and entertaining elements to their trip. People want to experience different cultures, spend time with local people and see their lifestyle.

Lahemaa national park is the oldest and largest national park in Estonia. It was established in 1971 for the preservation, research and promotion of North-Estonian landscapes, ecosystems, biodiversity and national heritage.

The purpose of this paper is to analyse the current situation of cultural tourism in Lahemaa national park and give suggestions to cultural heritage presenters to develop cultural tourism in the area.

In order to achieve the aim, the author has set the following research tasks:

1. Analysis of theoretical sources about cultural tourism products;
2. Analysis of secondary data using content analysis according to the Zimmer and Grassmann model in a cultural tourism context;
3. Preparation and conduction of semi-structured interviews with the cultural heritage presenters in Lahemaa national park, and the analysis of research results;
4. Suggestion of proposals in order to improve cultural tourism in Lahemaa national park.

Researches focused on four features of cultural tourism: supply, demand, competition and trends. The analysis of supply showed that Lahemaa national park has many cultural resources in order to be a cultural tourism destination. Interviews showed that cultural tourism is considered as an important part of Lahemaa national park. It was emphasized that the national park was established to preserve local nature and culture.

The analysis of demand indicated that even though Lahemaa national park is one of the most visited national parks in Estonia, there's no accurate overview on the number of tourists that visit the area. High season in the national park is from May to September. Interviewed showed that cultural heritage is one of the main goals in visiting different companies and sites.

The analysis of competition showed that the main competitors for Lahemaa are other national parks in Estonia and areas with a large number of cultural heritage. Even though most cultural heritage presenters count themselves as partners, there's still some competition between smaller and bigger enterprises. Usually companies that have the same purview consider themselves partners.

The analysis of cultural tourism trends showed that cultural tourism is a growing trend. Culture is being considered as an important part of travelling. Interviews indicated that also cultural heritage presenters think that the interest towards cultural tourism is increasing. The reasons were a growing interest for people's heritage, a desire to discover something new and exiting, and the growing popularity of Estonia.

It was possible to distinguish six most important results. Firstly, Lahemaa national park has an abundant natural and cultural heritage, which is continuously being protected and preserved. Secondly, the main cultural heritage is considered to be nature, culture, manors and local people who keep traditions alive. Subsequently it turned out that cultural heritage presenters aren't fully aware of the nature of cultural tourism and its current situation. Most cultural heritage presenters consider themselves to be partners rather than competitors. Lahemaa's main competitors are other national parks in Estonia and areas with high cultural heritage. Lastly, Lahemaa is being visited by an increasing number of visitors, but local organisations aren't aware of their needs and expectations.

Author made proposals for the development of cultural tourism in Lahemaa national park. Autor suggested to increase the co-operation between cultural heritage presenters, organizing meetings and seminars on cultural tourism. Another suggestion was to make visitation plans which include information about different companies and routes that offer a varied product to cultural tourists. Last suggestion was to pay more attention to the development of cultural tourism in Lahemaa national park, since the area has a large cultural tourism heritage potential.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Liisa Tang, sünnikuupäev: 27.07.91,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose Kultuuriturismi potentsiaali arendamine Lahemaa rahvusparkis,

mille juhendaja on Heli Müristaja,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, **13.05.2013**